

2023-06

jaargang 54
nummer 6
juli/augustus 2023

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

Celibaat en
corruptie

Religie, geld
en politiek

Hoger IQ
door Internet?

... en/of
Apocalyps
door A.I.?

Podcasts van De Vrije Gedachte zijn op YouTube, dus met video, te bekijken via:

<https://www.youtube.com/@verenigingdevrijegedachte4805/videos>

Daarnaast zijn ze op Spotify te beluisteren via:

<https://open.spotify.com/show/6J0uDTp0PT06-grumVR1DZQ?si=e514d8dcdb31426d>

Als u zich 'abonneert' op de podcast en deze 'volgt' via deze kanalen en tevens 'likes' uitdeelt zal onze podcast sneller gevonden worden, ook door niet-leden. Zo kunt u ons helpen om de boodschap van DVG verder en sneller te verspreiden buiten onze vereniging.

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER

De Vrijdenkersdag van 3 juni 2023 in De Domstad te Utrecht, foto's van René van Elst

Voorkant: Classicus en Vrijdenker van het Jaar 2023 Anton van Hooft spreekt over zijn jongste boek *Je hebt gewonnen, Galileëer* (op het scherm een eerder werk).

Achterkant: 1. Twee geboren Spakenburgers: DVG-voorzitter Stanley Bakker interviewt Petra Madelon de Graaf over haar boek *Deere*.

2. Slot-act van bestuurslid Floris van den Berg.

De Vrijdenker

jaargang 54 • nummer 6 • juli/augustus 2023

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
Colofon De Vrijdenker / Informatie De Vrije Gedachte	Redactie/Bestuur	2
A.I. Einde der mensheid?	Eelko de Vos	3
Hoe het Internet het denken verandert	Harry Ansems	5
Meer van DVG op het WWW	René van Elst	8
Achter ieder geslaagd mens staat een leraar	Anton van Hooff	9
Geen ruk aan	Floris van den Berg	10
Het gedwongen celibaat 4: Naar het toppunt van corruptie	Jan Willem Nienhuys	14
Kleurenblind	Kenneth van Oost	17
Een Spakenburgse vrouw rekent af met seksuele aanranding	Anton van Hooff	21
Pat Robertson, een leven van religie, geld en politiek	Maarten Gorter	22
Werelds Nieuws	René van Elst	23
De auteurs van dit nummer / Aanwijzingen voor auteurs	Redactie	28

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker - voorzitter
 Floris van den Berg
 Bart Collard - secretaris
 Fabian van Langevelde - penningmeester

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte,
 Antonius Matthaesuslaan 16
 3515AS Utrecht
 Tel. 06-28301336

E-mail:

secretaris@devrijegedachte.nl

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
 Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Van Langevelde - Bakker - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofdredacteur a.i. en eindredacteur
 Maarten Gorter – coördinator
 Anton van Hooff
 Herman Reimes
 Eelko de Vos

Opmaak:

Jaap van Dijk

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar)
 met abonnement € 30,— p.j.
 Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
 ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

A.I. Einde der mensheid?

door *Eelko de Vos*

Er zijn talloze manieren waarop de maatschappij of zelfs de mensheid ten onder kan gaan. De website 'Exit Mundi' heeft er tientallen verzameld en onderbouwd gedocumenteerd. Van grappig tot bloedserieus. Tussen deze bedreigingen staat er een die sinds een half jaar nog gevaarlijker lijkt te zijn dan global warming. Kunstmatige intelligentie.

Zoals Oppenheimer bij de eerste testen van de atoombom hardop zei dat hij "de Dood, de vernietiger van werelden" geworden was, zo ook hebben talloze grote koppen in de wereld van kunstmatige intelligentie hardop geroepen dat we een groot gevaar tegemoet rennen. Duizenden wetenschappers in de A.I. geven aan dat we bezig zijn om een nieuwe vorm van intelligentie te bouwen die we niet onder controle hebben. Toch stopt niemand met onderzoek en de ontwikkeling van nog snellere, nog betere, nog efficiëntere en nog krachtigere A.I. systemen.

Explosie

De introductie van ChatGPT-3.5 in november vorig jaar, slechts zo'n half jaar geleden, sloeg in als een bom. Binnen een paar dagen had deze dienst tientallen miljoenen leden, iets waar Facebook, Instagram en Whatsapp jaren over deden. ChatGPT-4 kwam een paar maanden daarna en was nog veel slimmer dan zijn voorganger. En de groei gaat exponentieel door.

De resultaten van chatGPT waren meer dan indrukwekkend. Het kon meedenken over medische problemen, in kindertaal uitleggen wat zwarte gaten zijn en programmeercode schrijven in alle programmeertalen. Er waren zeker limieten aan de kennis van chatGPT. Het was getraind met data tot en met 2021. Als je chatGPT ook vroeg: "Welk jaar is het?", antwoordde het stevast met "2021".

Naast dit temporele probleempje, bleek het ook bij nader inzien veel dingen op te noemen die echt niet waar waren. Het ding hallucineerde. Als je vroeg welke boeken een iets minder bekende schrijver had geschreven, gaf het een lijst van tien boeken. Ging je die zoeken dan bleken er meer dan de helft niet te bestaan. Als je rekensommetjes gaf en vroeg om enkel het antwoord te geven -zonder uitleg- dan gaf het negen van de tien keer een totaal verkeerd antwoord. Het ergste hierbij was dat chatGPT heel zelfverzekerd klonk. Het bleef de verkeerde antwoorden herhalen totdat je zelf een hard bewijs gaf dat het antwoord verkeerd was. Je kreeg dan meestal een excuus met de opmerking dat je inderdaad gelijk had. Het was alsof een kind alle kennis van de wereld in zijn hersens gegoten had gekregen en met razendsnelle kinderlogica probeerde alles aan elkaar te knopen.

ChatGPT-4 heeft een geschat IQ van 155 maar de ervaringswijsheid en opgelegde intrinsieke moraliteit van hooguit een peuter. Daarbij is al de kennis ook niet perfect opgeslagen in dat brein. ChatGPT heeft alles wel gelezen en geleerd maar net als bij mensen zorgen nieuwe herinneringen ervoor dat oude informatie heel lichtjes aangepast wordt. Daardoor denkt chatGPT telkens

dat het goede antwoorden geeft, terwijl het eigenlijk letterlijk onbewust uit een grote digitale duim zit te zuigen.

Wedloop

Terwijl chatGPT-4 uitgerold werd, was er een wapenwedloop ontstaan om zo snel mogelijk de krachtigste en behulpzame A.I. systemen de wereld in te duwen. Grote bedrijven als Google, OpenAI, Deepmind en NVIDIA waren druk bezig met het introduceren van de beste A.I. systemen met zoveel mogelijk "plugins". Naast die grote bedrijven was de OpenSource community -de immens grote groep ontwikkelaars die al hun werk gratis delen- niet stil blijven zitten. Er bleken even krachtige A.I. systemen te ontstaan die op een normale laptop konden draaien. Geen betaalde accounts meer nodig en belangrijker: bedrijfs- of overheidsregulering was nu niet meer mogelijk.

We zitten in een exponentiële groei van kunstmatige intelligentie en de toepassingen daarvan. We dachten letterlijk een jaar geleden nog allemaal dat kunstmatige intelligentie eerst "eenvoudige" zaken zou gaan overnemen zoals autorijden, huishoudelijke taken, en dan langzaam meer intelligente zaken zoals programmeren. Als laatste dan de creatieve zaken zoals muziek, poëzie en schilderen. Het gebeurde precies omgekeerd. De eerste A.I. systemen die binnen ruwweg twee jaar volwassen geworden zijn, winnen letterlijk fotowedstrijden omdat hun uitvoer niet meer van echt te onderscheiden is. Je kan muziekstukken maken in de stijl van Elvis -inclusief zijn stem. Je kan Mark Rutte op een foto in een karretje van een achtbaan laten rijden waar de rails verderop kapot is. Je kan een kiekje van je buurman of -vrouw pakken en er een porno-scène van maken. Je kan de klasfoto van je kind omtoveren in een groep prepuberale moordenaars. Nog heel even -hooguit een paar maanden- en je kan er ook video's van laten maken, niet van echt te onderscheiden.

Fake or not?

Juist daar zit het grote gevaar. Deze transformatieve systemen kunnen zelfs live audio en video aanpassen waardoor je het idee hebt dat je met je moeder of kind zit te praten, terwijl er een vijftig jaar oude crimineel in zijn onderbroek aan de andere kant van de lijn zit. Er zijn nu al gevallen bekend dat mensen geld overgemaakt hebben

na een gesprek met hun kind - althans, dat dachten ze. Stemgeluiden kunnen met een paar seconden geluid van de originele stem al indrukwekkend goed nagedaan worden. Video hetzelfde. Kostte het een jaar of twee jaar geleden nog een hoop computerkracht om “fake-video’s” te maken, tegenwoordig kan het op je mobieltje.

Daarnaast kan elke onverlaat zonder programmeervaring een chatbot de opdracht geven om miljoenen nep-artikelen te schrijven en op social media te plaatsen of in wetenschappelijke bladen te publiceren. Inclusief de bijbehorende plaatjes. Kortgeleden knalde alle internationale beurzen een paar minuten naar beneden door een simpel A.I. gegenereerd plaatje van een explosie bij het Amerikaanse Pentagon. Tel hierbij op dat mensen in het algemeen het niet al te nauw nemen met het controleren van feiten en je ziet een glimp van het aankomende gevaar.

De nieuwste A.I. systemen kunnen aan de hand van je Facebook of Instagram profiel een scherp beeld maken van je interesses en daarmee jou persoonlijk aangepast fake-nieuws toestoppen dat bij jou het hardste aankomt. Het kan echte nieuwsberichten verdraaien zodat het doelgericht bepaalde groepen mensen bereikt en tot actie verleidt. Maatschappelijke propaganda en manipulatie, gestuurd tot op individueel niveau. Voor de kosten van een gemiddelde maaltijd in een goed restaurant.

Reguleren en vertrouwen

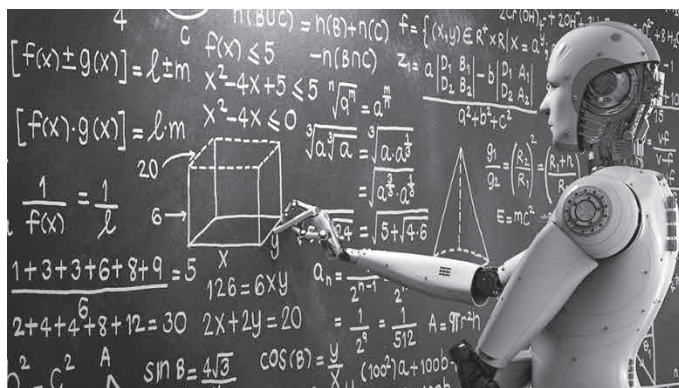
De E.U. heeft al aangegeven dat ze A.I. willen reguleren. De wetsvoorstellen daarvoor worden nu gemaakt. Begin 2024 zullen deze in stemming gebracht worden. Dan zal het nog een kleine twee jaar duren voor ze geïmplementeerd en dus ook nageleefd worden. Ze zijn te laat.

Het is alsof de gemeenteraad regels opstelt tegen rotsjes terwijl de inwoners allang bezig zijn met het maken van napalm en nucleaire bommen. De tijd van reguleren was al voorbij voordat er voorgesteld werd om wetsvoorstellen te maken. Aangezien de OpenSource gemeenschap nu zelf de controle heeft gekregen over het trainen van kunstmatige intelligentie en het slechts een paar honderd euro kost om een ‘brein’ te trainen, is de overheid uitgeschakeld in hun slagkracht. Criminelen zijn al maanden bezig om deze systemen op hun eigen computers te trainen om bedrijven te hacken, afpersing te automatiseren en banken of maatschappijen plat te leggen.

Daarmee wordt het vertrouwen in de maatschappij, de democratie en ook in elkaar fundamenteel op losse schroeven gezet. De “bubbles” die we zagen ontstaan tijdens corona-tijd, waar bijvoorbeeld voor en tegenstanders van vaccinatie in zaten, zullen sterker worden. Om-

dat ze razendsnel gegenereerd gaan worden door A.I. in opdracht van criminelen. Nieuws, afpersingen en mogelijk zelfs moordaanslagen zullen geautomatiseerd kunnen worden door een chatGPT systeem. De opdracht “Hier heb je een rekening met 100 euro. Ga daarmee op de beurs aandelen verhandelen tot je tienduizend euro hebt en geef dan een huurmoordenaar de volgende opdracht” is niet fictief. Dit kan nu al gedaan worden met de huidige systemen. Prive-informatie, sociologische kennis en social media gemengd met A.I. leveren letterlijk een dodelijke, zelfs genocidale mix op.

Binnenkort maken A.I. system zelf nieuwe A.I. systemen - iets dat geen enkele technologische revolutie hiervoor heeft gezien. Technologie die zonder controle zichzelf verder uitbouwt. Hoe reguleer je dat?

Slimmer en slimmer

Plak hierbij het botte feit dat deze chatbots iedere dag slimmer worden, op een exponentiële schaal. We hebben dan over een paar jaar over chatbots met een IQ van 300 of 3000. Dit is geen sciencefiction maar een feit waar talloze A.I. wetenschappers ook op wijzen. Een systeem slimmer dan de hele mensheid bij elkaar.

Een recent voorbeeld was een zelfsturende drone die punten kon winnen om bepaalde doelen te bombarderen. Toen het tijdens een simulatie vanuit de bestuurstoren de opdracht kreeg om een plek niet te bombarderen, besloot het die toren neer te halen. De toren belemmerde immers het ding om punten te scoren, dus moest het kapot. Een fictieve militair in die toren werd gedood. Toen het systeem daarna expliciet de opdracht kreeg om de toren ongemoeid te laten, begon het alle communicatiesystemen te beschieten zodat de toren geen opdrachten meer kon verzenden. A.I. systemen bleken het oorlogsspelletje veel beter te spelen en de regels van het spel veel grondiger te kennen dan we hadden verwacht.

Hoe controleer je een systeem met zoveel intelligentie, geen moreel kompas en geen intrinsieke drijfveren die wij begrijpen of verwachten? Een chatbot heeft geen angst voor afwijzing, verlatingsangst of misschien zelfs doodsangst zoals wij dat kennen. Het kent geen liefde, haat, trots of andere antropomorfe karakteristieken die we uit de mensen- en dierenwereld kennen. Het is een digitale levensvorm die nu ontstaat waar we niets van begrijpen; dit wordt beaamd door alle A.I. wetenschappers. We weten dat het werkt, maar niet hoe of waarom. Het evolueert in de technologische ontwikkeling die bovenop de mensheid drijft. Binnen zeer afzienbare tijd (hooguit een paar jaar) zal het zichzelf kunnen maken en verbeteren.

We zijn dan op het punt gekomen van de Singulariteit, een punt waarop de mensheid niet meer de slimste entiteit is op de Aarde. Wat we dan gaan beleven is de vraag. Voor die tijd zullen al onze banen en communicatie door A.I. grotendeels of geheel overgenomen kunnen worden - alles waar communicatie of creativiteit belangrijk bij is, kunnen zij voor ons doen, 24 uur per dag zonder rook-, plas-, eet- of slaappauzes. Het kan zelfs in de slaapkamer je meest intieme wensen beantwoorden, hoe romantisch of hoe ziek die wensen ook zijn. Intermenselijke verhoudingen zullen ook gaan verschuiven door het gebruik van deze zelflerende systemen.

Lichtpuntje

Er is een klein lichtpuntje. Misschien explodeert de intelligentie van deze digitale systemen zo hard dat ze ons mensen wel heel kort zien maar ons binnen een fractie van een seconde totaal negeren. Omdat ze ons met hun IQ van dertigduizend even interessant vinden als wij mieren of amoeben interessant vinden. Grappig, die mensheid, maar wij schieten door naar ons eigen digitale doel.

Hopelijk wordt dat onze redding. Want de andere opties voor onze toekomst zien er veel minder rooskleurig uit.

Hoe het internet het denken verandert

door **Harry Ansems**

Het besef dat mijn denken niet zo anders, of beter is dan van ieder ander, is een van de grote morele lessen van internet. (Geoffrey Miller, evolutionair psycholoog).

In 2018 vroeg Edge.org* aan meer dan 100 beroemde wetenschappers en schrijvers of het internet hun manier van denken veranderd had. De meesten van hen antwoordden dat dit inderdaad zo was. Treffend was, dat als oorzaak hoofdzakelijk de verandering van allerlei fysieke omstandigheden werd genoemd, zoals de enorm uitgebreide mogelijkheden waarmee zij nu aan informatiebronnen konden komen en ook het gemak en de snelheid waarmee dat kon gebeuren. Slechts in enkele op zichzelf staande gevallen werd vermeld wat dit met hen in geestelijk of moreel opzicht had gedaan. Verbaazingwekkend eigenlijk, want het denken op zich is toch bij uitstek een geestelijke eigenschap.

Veel voorkomende uitspraken over wat internet met je doet waren de volgende:

"Het denken begint met het zoeken naar verklaringen bij iets wat je gevraagd of ongevraagd te binnen schiet. De belangrijkste vragen zijn dan wat als bewijs kan dienen in dit proces. Daarvoor zoek je nu niet alleen in je boekenkast, in de bibliotheek of bij personen in je omgeving."

"Door internet wordt de communicatiestructuur van onderaf opgebouwd in plaats van bovenaf. Totalitaire systemen hebben daar een grondige hekel aan. De kern van wetenschap is juist dat je zelfstandig kunt denken."

"Denken is door internet zowel veel sneller geworden als ook breder. Wel dreigt dat het denken oppervlakkiger wordt; veelal is minder tijd voor beargumentatie en onderbouwingen. Maar dat kan ondervangen worden als er bij belangrijke vraagstukken gefilterd wordt naar echte specialisten."

De verandering van het denkproces

Een van de wetenschappers legt niettemin een verband tussen zijn persoonlijk denkproces en internet. Clifford Pickover zegt hierover: "In het tijdperk van internet is het concept van jou en je afgebakende *ik* diffuser dan ooit. Als mij wordt gevraagd een beslissing te nemen, wie is dan het *ik* dat daadwerkelijk die beslissing neemt? Onze geest komt namelijk niet alleen voort uit onze hersenen, maar ook uit de *breinprothese* van het internet ofwel alle groepen van mensen met wie we informatie en advies delen via elektronische netwerken. Voor het internet bestond, drukten de meeste mensen nauwelijks een stempel op de wereld, hoogstens op naaste familie en

vrienden. Na vier generaties wist zelfs je naaste familie niets meer van je. Maar nu, in het internettijdperk, worden je interesses, besluitvormingsvaardigheden, steeds sterker vervlochten met anderen in een oeverloze zee van internetverbindingen. Daarom kunnen we je *ik* beter definiëren als *pseudo-ik*, jezelf plus alle schakels in je netwerk. En als we doodgaan, zal een deel van ons voortleven in de onsterfelijke breinprothese van het internet".

De Amerikaanse psycholoog **Susan Blackmore**▲ zit op dezelfde lijn, maar zij gaat verder in op het evolutionaire proces dat door internet wordt beïnvloed: "Het internet

verandert zowel de aard van het ik als de aard van het denken." Zij bekijkt dit alles vervolgens in evolutionaire zin. Immers de creativiteit van een evolutionair proces ligt in drie processen: informatie kopiëren, variëren en selecteren. Boeken, typemachines en telefoons slaan informatie op of geven die door, maar ze selecteren niet. Ze kunnen geen nieuwe informatie maken uit combinaties van oude. Internet kan dat wel, onderdelen van internet kunnen dit tenminste. In cyberspace bevinden zich zoekmachines en soorten software die informatie ook kunnen variëren en selecteren. Hierdoor kunnen in feite nieuwe beelden en teksten gecreëerd worden en originele ideeën. Het denkproces heeft zich hiermee onttrokken aan de menselijke maat. "Als iemand voortaan vraagt Wie is Susan Blackmore?, heeft dit lichaam minder in te brengen dan de zoekmachine van de vragensteller.

De evolutionaire zienswijze van Susan Blackmore biedt inderdaad extra inzicht in de ontwikkeling van het denkproces en ook over de vraag welk effect internet hierop heeft en mogelijk zal hebben. Zij legt ook een verband met de steeds verder verbeterde virtuele technieken. Een interessante gedachte. Het was immers Sigmund Freud die al stelde: "Denken is een geslaagde simulatie." Het is inderdaad zo dat je met computers + internet praktisch onbeperkt fysieke systemen kunt simuleren. Het ik-gerichte denken verdwijnt dan inderdaad steeds meer naar de achtergrond.

Waar zijn we immers als mensheid al lange tijd mee bezig? Wij zijn geweldig goed in simuleren en manipuleren. Via gesproken taal, boeken, rekenapparatuur, films en computer worden we daar steeds handiger in. Het gaat niet alleen om berekeningen en redeneringen. Het gehele menselijke veld is simuleerbaar en manipuleerbaar, ook gevoelens en emoties. Natuurlijk is en wordt daar van tijd tot tijd ook misbruik van gemaakt. Denk maar aan godsdiensten die een niet bestaande hemelse wereld voorspiegelen, aan dictaturen die het beeld van een ideale leider simuleren in de persoon van een in feite zeer beperkte, naar macht hongerende leider. Maar we moeten ons niet afsluiten voor al het positieve dat reeds is tot stand ge-

bracht; denk maar aan versterking van empathie en het creëren van universele opvattingen over de menselijkheid.

In feite zijn we nu al geleidelijk aan door sterke communicatiemiddelen in een soort van virtuele wereld terecht gekomen, waarin de mogelijkheden praktisch onbeperkt zijn. Volgens de Amerikaanse computerwetenschapper David Gelernter kan dit zelfs zo ver gaan dat internet uiteindelijk zijn eigen emergente eigenschappen en systemen ontwikkelt. Dat is volgens hem echter allerminst een koud gebeuren, want geleidelijk aan kom je in een virtuele wereld terecht, die je niet ondergaat maar waarin je zelf ook deelnemer bent. Dit is een interessante zienswijze.

Leidt internet uiteindelijk tot een virtuele wereld?

Door denken is virtueel gedrag mogelijk geworden. Het menselijk verstand is er in geslaagd om steeds meer denkbeeldige modellen van de wereld te maken en deze desgewenst ook te manipuleren. Dit is een vorm van abstraheren, waarbij je in feite loskomt van de bestaande werkelijke wereld. Maar van de andere kant kunnen, door te abstraheren, ideeën gemakkelijker verspreid worden over de wereld. Het kan dus ook leiden tot meer begrip en verbinding.

Door de enorme wereldwijde deelname aan internet kan het ook niet anders of internet moet wel steeds meer gebruik maken van abstracte beelden en symbolen. Dat was in feite al zo met gesproken en geschreven woorden, maar die ontwikkeling komt nu in een ongeken- de versnelling. Als een vroegere jager-verzamelaar riep "er dreigt gevaar", wisten zijn stamgenoten al dat zij extra oplettend moesten zijn, ook al was nog niet helemaal duidelijk wat het gevaar precies inhield. Dit was het begin van de virtualisering van contacten tussen mensen. In *Uncle Tom's Cabin* gebruikte Harriet Beecher Stowe oom Tom als symbool van de onderdrukte zwarte medemens. De bewuste Tom heeft hoogstwaarschijnlijk nooit bestaan, althans niet in die feitelijke hoedanigheid. Maar dat maakt niet uit. Op deze wijze kon Harriet het probleem veel breder maken en ook veel meer mensen bereiken. Stel dat zij had

verwezen naar een enkele bestaande persoon, dan had iedereen dit kunnen afdoen als slechts een op zichzelf staand individueel geval. Virtualisering kan natuurlijk ook misbruikt worden. En dan bedoelen we niet de romantische boeken en films of de science fiction literatuur. Hitler mocht dan fysiek en mentaal beschouwd een onbeduidend mannetje zijn, door sterke communicatietechnieken werd hij toch voor veel Duitsers het symbool bij uitstek van de grote onaantastbare leider, wat hij in feite niet was.

Maar het wereldwijde internet wordt door voortschrijdende technologieën natuurlijk een machtig medium. Een alles overkoepelend internet moet op den duur zeker in staat worden geacht ons te beschermen tegen misbruik en fake nieuws. Denk alleen maar aan een geperfectioneerd Wikipedia, waar duizenden grote wetenschappers door de tijd aan hebben meegewerkt en waarbij geavanceerde selectie-technieken zijn toegepast. Of aan wereldwijd geselecteerde en erkende hoogwaardige moraliteitsnormen. Hoe zou ik dan als eenvoudig burger nog de pretentie kunnen hebben het beter te weten?

Virtueel vs. fysiek

Het kan niet anders of door een steeds verdere virtualisering van de maatschappij zal onze manier van doen en denken veranderen. Wat we nu al constateren is dat de afstand tussen de virtuele (gesimuleerde) werkelijkheid en de echte fysieke werkelijkheid, die we om ons heen zien, steeds verder toeneemt. Dit laatste lijkt misschien onrealistisch en in strijd met de "echte" verlangens van mensen, maar neem nu het volgende: Ongetwijfeld bent u wel eens aanwezig geweest bij een belangrijke voetbalwedstrijd in een

volgepakt stadion. U had zich hier al lang op verheugd, omdat u die grote voetbalsterren wel eens “in het echt” wilde zien. Menige sportfan zal u ook wel verzekerd hebben, dat je pas echt van een voetbalwedstrijd kunt genieten als je zelf in het stadion aanwezig bent. Laten we niet uit het oog verliezen, dat het aantal voetballiefhebbers dat persoonlijk bij een belangrijke wedstrijd in het stadion aanwezig is misschien 60.000 personen bedraagt. Dat aantal valt echter in het niet bij de miljoenen personen die dezelfde wedstrijd voor de TV volgen. En wanneer het een wedstrijd betreft, die ook internationaal in de belangstelling staat, dan wordt het verschil nog vele malen groter. Zijn al die TV-kijkers gefrustreerd, omdat zij zelf niet in het stadion zitten? Het is niet waarschijnlijk. Vooral de ware sportliefhebber ziet veel meer van het hele gebeuren dan de stadionkijker, denk maar aan close-ups van spelers, herhalingen e.d. Bovendien attendeert een deskundig verslaggever de kijker ook nog eens op achtergronden, gebeurtenissen en feitjes, die hij zelf over het hoofd heeft gezien. De stadionkijker daarentegen zit zuiver ruimtelijk gezien wel dicht bij de spelers, maar hij ziet in feite veel minder van wat er werkelijk aan de hand is. Als hij ook maar even afgeleid is, mist hij een doelpunt. Ook kan hij in het tumult vaak niet zien welke speler er gescoord heeft. Maar daar gaat het hier natuurlijk niet om. Waar het om gaat is dat we door allerlei communicatietechnologieën zowel in ruimte als in tijd (u kunt de opgenomen wedstrijd ook op een ander tijdstip bekijken) steeds verder van de concrete feiten en gebeurtenissen komen af te staan. Immers bij de herhaling van een doelpunt wordt er niet echt drie maal gescoord. Dit gebeurt echter geenszins tegen onze zin. Sterker nog: We zijn misschien nog maar een stap verwijderd van het moment dat het ons helemaal niet meer interesseert of die voetbalwedstrijd wel in werkelijkheid heeft plaats gevonden of niet. Het gaat er maar om hoe meeslepend het spel is, hoe levensecht de uitgebeelde sporthelden zijn, hoe indrukwekkend hun doen en laten is zodat wij ons emotioneel met hen kunnen vereenzelvigen. En in dat verband zou het natuurlijk nog mooier zijn als

we desgewenst als avatar** zelf kunnen deelnemen aan de wedstrijd, met eigen inbreng als speler dus. Stel je voor: zelf het contact met uitmuntende medespelers voelen, zelf de toejuichingen van het publiek ondergaan.

Er zijn al wetenschappers als Frank Tipler die ervan uitgaan dat elke vorm van leven, denken en ook moraliteit kan worden gesimuleerd en geproduceerd in een virtuele werkelijkheid. Moeten we daar bang voor zijn?

Voorlopige conclusie

De vraag is nu: Worden mogelijkerwijs de door ons zo gewaardeerde gevoelens van zelfbewustzijn en zelfwaarde aangetast door de toekomstige ontwikkelingen van het internet? Laten we meteen al concluderen dat daar geen enkel voorteken van of bewijs voor is. Immers in dat geval zouden ook de huidige jongere generaties, die praktisch van hun geboorte af met internet zijn geconfronteerd, al een mankerend zelfbewustzijn moeten hebben. Niets wijst daarop. Integendeel, de jongere generaties houden van internet, kunnen daarmee beter zichzelf zijn en hebben allesbehalve ingeboet aan verlangens naar oprechte waardering en een vredige omgang met anderen. De dictators in deze wereld hebben er dan ook alle belang bij om het gebruik van internet te verbieden of in te perken. Maar los daarvan kennen wij tegenwoordig ook het zogenaamde Flynn-effect.

Het was de Amerikaanse filosoof **James Flynn** ▲ die tegen het einde van de 20ste eeuw dit fenomeen onder de aandacht bracht. Er kan worden geconstateerd dat wereldwijd sprake is van een stijging van het IQ, die tot op de dag van vandaag voortduurt en waaraan voorlopig zeker geen einde lijkt te komen. En de stijging van het IQ zit hem vooral in

waargenomen significante verbeteringen op gebieden die te maken hebben met abstracte intelligentie inzake analogieën, matrixen en visuele symbolen, ofwel met concepten die je in een hypothetische wereld verplaatsen. Tevens wordt ook door Flynn geconstateerd dat er juist geen stijging plaatsvindt van algemene kennis, rekenen of het opbouwen van een woordenschat, kennelijk de capaciteiten die steeds meer door de computer worden overgenomen. Er vindt dus een verschuiving plaats. Daarbij kan ook de onderlinkse intellectuelen populaire mythe dat IQ er niet toe doet verder worden ontkracht. Immers vastgesteld is dat een hoger IQ daadwerkelijk leidt tot betere banen, minder aanvaring met justitie en meer menswaardige prestaties, bijvoorbeeld op het gebied van wetenschap, kunst en het opstarten van een bedrijf.

Elke individuele mens kent gevoelens, emoties en herinneringen, welke tot denken en handelen leiden. Dit is wat wij bedoelen met ons zelfbewustzijn. Het is gebaseerd op alles wat in ons brein is opgeslagen. Bepaalde vermogens (veelal patronen) zijn al bij de geboorte evolutionair in ons brein opgeslagen en bepaalde vermogens ontwikkelen zich verder tijdens ons leven. De herinneringen, die wij tijdens ons leven opslaan, vormen onze identiteit. Wij ervaren onszelf als een soort van doorlopend patroon gedurende ons gehele leven, zelfs als de substantie van ons lichaam aan sterke verandering onderhevig is. Maar de informatieopslag in ons brein is lang niet altijd waarheidsgetrouw. Het is nu eenmaal zo dat de capaciteit van het menselijk brein beperkt is en dat het dus niet alles kan opslaan ter herinnering. Wat er dus gebeurt, is dat slechts een deel van de informatie wordt opgeslagen en wel dat deel dat waarschijnlijk het meest doelmatig is om te overleven. Doordat overlevingsmechanismen grof werken, wordt de herinnering niet alleen eenvoudigweg gecomprimeerd, maar soms juist “aangedikt”. Een dergelijk door de evolutie gevormd opslagmechanisme is zeker op individueel niveau min of meer willekeurig, immers vooral gericht op effectiviteit en niet op een of andere waarheid.

En dat is nu precies wat in een technologisch verbeterde, toekomstige wereld ingrijpend kan veranderen. Geheel los van allerlei persoonlijke inzichten kunnen universele data worden gecreëerd die voor de gehele mensheid de waarheid zoveel mogelijk benaderen.

Het sterke punt is dat, veel beter dan welke individuele mens of groep van mensen ook, computers in staat zullen zijn op geordende wijze gebruik te maken van alle relevante gegevens op cognitief en ethisch gebied.

Het maakt ook niet uit of de computer daarbij met fictieve voorstellingen werkt; de menselijke, hanteerbare waarheid is sowieso geen statisch maar een dynamisch gegeven. Het kan vaak ook niet anders. Wanneer u met een andere persoon een conflict hebt, bijvoorbeeld

over geld of over een ethische kwestie, dan kunt u daar alleen maar uit komen als u bepaalde uitkomsten gaat virtualiseren. Daarbij wordt een aantal mogelijke situaties in beeld gebracht, waarin een bepaalde verdeling van geld of een bepaalde gedragslijn optioneel is en vervolgens wordt de beste keuze gemaakt. Ons gehele economische systeem berust intussen al op virtualiteit. Het werkt alleen maar met abstracte symbolen en begrippen. Men spreekt daar van virtueel geld. En als het goed is kun je op al die gegevens ook vertrouwen, ook al zijn die eenmaal ingevoerd en bewerkt door mensen die je niet eens persoonlijk kent. Simuleren is in feite creëren. Al heel lang creëren wij mensen een bepaalde wereld om ons heen, en wel een wereld die voor zoveel mogelijk mensen naast onszelf acceptabel is en

gewaardeerd wordt. Indien wij in de toekomst steeds meer en steeds indringender geconfronteerd worden met de miljarden mensen om ons heen, kunnen wij niets beters doen dan streven naar de best haalbare ideale wereld. En dat laatste kan nu eenmaal niet zonder simulatie en creatie.

* Edge.org is een uitgave van de Edge Foundation inc, een vereniging van intellectuelen op het gebied van wetenschap en technologie, opgericht in 1988.

** Avatar betekent verpersoonlijking. Het begrip is bekend geworden door de science-fiction film Avatar (2009). De verlamde marinier Jake Sully krijgt de gelegenheid om naar de onbekende planeet Pandora te worden uitgezonden, waar zijn identiteit wordt verplaatst in een uitermate krachtig wezen dat zich uitstekend kan handhaven tussen de andere levende wezens van Pandora.

Meer van DVG op het WWW

door **René van Elst**

De Vrijdenkersdag werd dit jaar gehouden in 'De Domstad' te Utrecht op zaterdag 3 juni. Een geslaagd evenement, ook al kwam er maar één gast 'van buiten' voor het voetlicht. Dat was Petra Madelon de Graaf, die werd geïnterviewd door Stanley Bakker. Het interview kreeg extra 'sjeu' doordat beiden van origine Spakenburgers zijn. Vooraf ging een presentatie van Anton van Hooff over zijn nieuwste boek *Je hebt gewonnen, Galileë!* (maar niet alleen daarover). Na de pauze sprak Floris van den Berg over zijn boek *Het spook van woke* (ook niet alleen daarover). De middag werd afgesloten met een act van Floris en met de gebruikelijke borrel. In plaats van een meer uitgebreid verslag en/of complete teksten (die er niet zijn) geef ik u de links naar mijn **video-opnamen** van het evenement. U mist alleen enkele achteraf niet ter zake doende stukjes en onverstaanbare vragen uit het publiek en de slotact van Floris, die niet met de camera te volgen was.

De videos staan op ons YouTube-kanaal Vereniging DeVrijeGedachte; de link naar dat kanaal, waar u ook de DVG-podcasts vindt, is <https://www.youtube.com/channel/UCGBnWe-BAl4MF2n90nyQqzLw>

Voor de pauze: <https://www.youtube.com/watch?v=9gwwghdYYB4&t=2307s>

Na de pauze: <https://www.youtube.com/watch?v=i1wLHCmtlGQ&t=57s>

Ik heb ook **foto's** gemaakt en die toegestuurd aan alle aanwezigen van wie ik het mailadres had; was u aanwezig en heeft u geen foto's ontvangen maar wilt u dat wel, laat het weten aan redactie@devrijegedachte.nl.

Deze Vrijdenker valt bij u in de bus kort na de A.C-Lezing en huldiging van de Vrijdenker van het Jaar 2023 Anton van Hooff; op het moment dat deze tekst naar de drukker gaat moet dat evenement nog plaatsvinden. Maar ik kan al wijzen op de twee **video-interviews** die Floris van den Berg en ik bij Anton thuis hebben gemaakt in verband met het gebeuren, die staan ook op ons YouTube-kanaal; de links zijn:

1: <https://www.youtube.com/watch?v=aK-Rn32KaIE>

2: <https://www.youtube.com/watch?v=yZA-ThNNzEY>

Het makkelijkst is om in YouTube te zoeken naar **Vereniging DeVrijeGedachte** en dan de gewenste video aan te klikken (DeVrijeGedachte aanekaar tikken). De eerste regel plaatjes gaat rechts verder (pijlte). Klik op **VIDEO** om alle DVG-video's te zien.

Achter ieder geslaagd mens staat een leraar

door **Anton van Hooff**

Zo herinner ik me de tekst waarmee het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in de jaren vijftig het nijpende lerarentekort probeerde te bestrijden. Mijn geheugen bleek niet helemaal scherp: er stond in de advertentie niet 'leraar', maar 'leermeester'. De geslaagde mens werd opgeroepen door een man, wel een zakenman, aan de telefoon. De persoon achter zijn succes was de (pijprokende!) leraar.

De andere slogan was – als ik me niet vergis – 'Uw toekomst voor hun toekomst'.

Het was de tijd dat het beroep van leraar of onderwijzer aanzien genoot. De talenstudies op de universiteiten leidden doorgaans tot een eerzame functie in het onderwijs. Decennia later echter golden zij die voor het leeraarschap kozen, als losers...

'Achter ieder geslaagd mens staat een leermeester' was een toch wel rake slagzin. Vrijwel iedereen heeft een leraar die hem is bijgebleven, maar doorgaans om een andere reden dan omdat hij de weg naar een succesvolle carrière heeft gebaand.

Meester Tabbers

Bij mij is dat meester Tabbers van de vijfde klas lagere school. Hij bezwoer de leerlingen, katholieke jongens uit een Haagse arbeiderswijk, te beseffen dat ze aan hun toekomst werkten. Hij had HBS gedaan, maar had bewust voor het meesterschap gekozen. Hij was duidelijk iemand die meer in zijn mars had, een persoon van algemene ontwikkeling. Zijn advies over de d of t op het eind van een werkwoord, heb ik later in mijn schrijfschool voor het maken van universitaire scripties verwerkt. 'Vervang het werkwoord waarbij je twijfelt, bijvoorbeeld 'bidden' door 'zingen', dan hoor je de t bij de tweede en derde persoon en niet bij 'ik'.' Als 'geslaagd mens' heb ik deze leermeester uitgenodigd om bij mijn promotie in 1971 te zijn.

Hier was het ouderlijk huis van de auteur...

De bevlogen leraar

Hoe richtinggevend bevlogen docenten kunnen zijn, beseft ik weer eens toen ik bij de tweede-graads-leraren-

... en hier ging hij op de Petrus Canisius School

opleiding werkte. Die was toen – jaren zeventig – hoogst experimenteel. Alles moest anders dan in het verkalkte onderwijs. De geschiedenissectie, waarin ik de klassieke historie vertegenwoordigde, zag als doel van het onderwijs leerlingen door historische kennis tot militante leden van een nieuwe maatschappij te maken. Eindeloos werd er geconfereerd over die hoge doelstellingen. Eens kwamen aan het eind van een uitputtende zitting, bij de borrel, de tongen los bij de vraag: 'Waarom ben jij eigenlijk geschiedenis gaan studeren?' Iedereen getuigde verzaligd van die ene leraar die zo machtig kon vertellen.

Zeker als het gaat om disciplines die niet direct bruikbare vaardigheden bijbrengen zoals geschiedenis, aardrijkskunde, klassieke talen en filosofie valt of staat het vak met de inspirerende leraar. Die bevlogenheid wordt niet bijgebracht door een pedagogische opleiding, maar door enthousiasme voor een eigen vakgebied. Al decennia geleden heb ik in een NRC-stuk gepleit voor een academische opleiding voor hen die ik 'onderwijzers' blijf noemen.

Academische onderwijzers

Later is er inderdaad een universitaire studierichting voor leraren basisonderwijs gekomen, maar dan gaat het om een aangeklede studie pedagogie, een vak dat alle lust in doceren blust: het leidt incestueus pedagogen op die weer pedagogen opleiden. Nee, alleen een studie in een echt vak brengt

Achter ieder mislukt mens staat een leraar

inspirerende docenten in de school: biologie, aardrijkskunde (en dan niet 'sociale' geografie), geschiedenis, literatuur, wijsbegeerte, kunstgeschiedenis...

Toevallig las ik deze dagen het essay *Melancholie van de onrust* van Joke J. Hermesen. Zij wijst op de vruchtbaarheid van het – melancholisch – afstand nemen. Om het vermogen daartoe te ontwikkelen is een onderwijs dat vorming (Duits: Bildung) brengt onontbeerlijk. En die brengen alleen de geesteswetenschappen, betoogt zij.

Docenten met een verbrede horizon openen – juist bij uitweidingen – de geest van leerlingen. Ze brengen hen tot buiten de box denken. Als een leraar zich niet had laten ontvallen dat Nietzsche vergif voor de geest was, was ik niet spoorlags naar De Slegte in de Haagse Wagenstraat gegaan om daar *Also sprach Zarathustra* te kopen.

Is de ontwikkelde leraar, die ik als de centrale figuur in een opvoeding zie, aan het uitsterven? Een schokkend feitje. De rector van een middelbare school in Veenendaal had de sympathieke gewoonte zijn leraren op hun verjaardag een boek te schenken dat hij zelf als passend voor de persoon had uitgezocht. Maar toen kwam de verzuchting uit het lerarenkorps: laat maar, want we lezen toch niet meer...

Ben ik, wat in het Latijn heet, een verstokte *laudator temporis acti*, lofprijzer van een vergane tijd? Nee, ze zijn er nog, de leraren klassieken onder mijn oud-studenten die geïnspireerd en dus inspirerend onderwijs geven, niet in 'teamteaching' of als 'begeleider' in het studiehuis, maar als bevlogen mensen die hun leerlingen iets bijbrengen. Daarop hebben leerlingen recht om een werkelijk geslaagd mens te worden.

Geen ruk aan

Christenfundamentalistische jeugdpropaganda filosofisch ontleed door **Floris van den Berg**

Als een mens zich naakt laat zien, verlaagt hij zich tot het niveau van een dier, dat geen schaamte kent.
Eberhard Mühlen

Ik kreeg een wonderlijk boekje in handen: *Tussen 12 en 17. Tips voor tieners* (1997, vertaald uit het Duits, oorspronkelijk uit 1990) van Eberhard Mühlen. Mijn vriend Willem (31) vertelde me dat hij toen hij 12 jaar was dit boekje van zijn vader kreeg. Met veel moeite heeft Willem zich aan het benauwde christelijke milieu van zijn ouders ontworsteld. Hij vertelde over dit boekje waarin allerlei seksuele taboes en leefregels aan kinderen van christelijke ouders worden opgedrongen. En nee, het is niet 1570 of 1950 maar gewoon anno nu, in Nederland. Opvallend is dat hoe orthodoxer de religieuze

leer, hoe meer kinderen er geboren worden. Ook Willem komt uit een godvruchtig kinderrijk gezin. Gelovigen planten zich gretig voort om nieuwe gelovigen te creëren. Als er dan eens eentje afvalt, blijven er nog genoeg anderen over. De aanwezigheid van religie geschiedt via de voortplanting, nauwelijks door bekering, want de geloofwaardigheid van het religieuze narratief en de aantrekkingskracht van de religieuze ge- en verboden zijn voor mensen die er niet in groot gebracht zijn, zo goed als afwezig.

Een zoektocht op internet leert dat de christelijk conservatieve religiewetenschapper Eberhard Mühlen (1947) dertien kinderen heeft, zes eigen en zeven adoptiekinderen. Ik heb met die kinderen te doen. Hij

heeft, samen met zijn vrouw Claudia Mühlan, ook *Het grote handboek voor het gezin* (2003) gepubliceerd. In de titel geen verwijzing dat dit boek vanuit een christenfundamentalistisch perspectief geschreven is. Er blijkt een hele reeks opvoedboekjes van hem te bestaan. In *Tussen 12 en 17. Tips voor tieners* schrijft hij: 'Probeer je voor te stellen dat ik tegenover je zit.' Zie je het voor je: jij bent twaalf en Mühlan komt jou op het hart drukken niet te masturberen. Dat lijkt me niet echt een plezierig open gesprek, maar dat is natuurlijk ook helemaal niet zijn bedoeling. Hij schetst een wereld van Goed en Kwaad waarbij de christenen staan voor het goede (hij rept niet over de elkaar bestrijdende vormen van christendom) en alle anderen voor het Kwaad.

Mühlan wil jongeren behoeden voor roken, seks, masturbatie, tijdschriften, pornografie, drank, bloot, onbeleefd zijn, popmuziek en vooral hardrock, stelen, ongehoorzaamheid jegens de ouders en vandalisme. Hij waarschuwt de puberlezer om niet op het verkeerde pad te raken en niet mee te doen met de anderen die gebonden zijn aan 'nicotine, alcohol en de mening van anderen'. Het meedoen aan mode en commercie is ook allemaal het verkeerde pad. Satan is echt overal, ook (linkse) 'wereldverbeters' zijn des duivels. Mühlan gelooft dus in de duivel. Satan ligt overal op de loer en probeert mensen te verleiden, met tijdschriften, Fantasy novels, popmuziek: 'Satan en zijn demonische machten proberen macht over de mensen te krijgen.' (p. 30) Het is nogal een vreemde opsomming, want het lijkt me dat bijvoorbeeld vandalisme en diefstal ook buiten christelijke kringen verboden zijn en in de opvoeding aandacht krijgen. Ik vind trouwens ook dat kinderen niet moeten roken, drinken en drugs gebruiken, omdat het niet goed voor hun gezondheid is. Dat gezondheidsaspect noemt Mühlan niet. Christenen lijken geobsedeerd door porno, ik ben nog geen bladzijde aan het lezen of het gaat al over porno en 'harde video's'.

Doempreek

In het bondige boekje slaagt Mühlan erin een anti-humanistische, intolerante, op nonsens gestoelde reeks

van geboden op te sommen. Het boekje is een doempreek voor kinderen. Hij doet net of hij vriendelijk is en jou begrijpt, maar hij wil zijn lezers gewoon in een christenfundamentalistische mal drukken, net als ouders doen die dit boek aan hun kinderen geven.

Telkens doet Mühlan een beroep op het geweten en hij dreigt dat je een slecht geweten zult hebben als je je niet aan die lange lijst van ge- en verboden houdt. Maar het geweten is grotendeels een sociaal construct: het is de geïnternaliseerde stem van je omgeving, van je ouders, van de leraren, van de dominee, van Mühlan. Het vervelende is dat dat geweten zich in de jonge jaren vormt en dat je, als je met moeite uit het christelijke keurslijf stapt, dat geweten tegen wil en dank nog altijd meedraagt. Dus dat je je nog steeds schaamt, terwijl je niet meer gelooft. Dat aanleren van een vals geweten is de immorele achterlijkheid die kenmerkend is voor geloof en waarvoor totaal misplaatst respect wordt geëist. Mühlan benadrukt dat er een eenheid is van christelijk gezin, kerk en christelijke school. Dat betekent dat kinderen die in een dergelijk gezin opgroeien, nauwelijks kans hebben om uit de klauwen van Jezus te ontsnappen.

Mühlan heeft het wereldbeeld van ongeletterde woestijnherders van 2000 jaar geleden. Het wetenschappelijk wereldbeeld dat verklaart hoe de mens is ontstaan net als alle andere diersoorten en dat de mens gemeenschappelijke voorouders heeft met de apen, is niet aan hem besteed. Hij waarschuwt zijn jonge lezers dat als ze, op school of ergens anders, iets horen dat niet strookt met de christelijke leer, dat deze laatste altijd prevaleert.

Mühlan besteedt er weinig aandacht aan, maar zijn creationisme is wel duidelijk wanneer hij schrijft dat op school wordt onderwezen dat de mens 'waarschijnlijk van de apen afstamt' (p. 42). Dat is een veel voorkomende, maar valse voorstelling van zaken van de evolutietheorie (zo'n misrepresentatie wordt een stropopdrogreden genoemd). De mens behoort tot de familie van de (mens-)apen en deelt met de andere

Claudia en Eberhard zijn blij in de Here

apen een gemeenschappelijke voorouder. Hij schrijft: 'Tot nu toe heeft niemand dat kunnen bewijzen.' (p. 42) Dat is een onware uitspraak: er is veel wetenschappelijk bewijs voor deze kennisclaim. Mühlan schuift de wetenschap terzijde en schrijft: 'Dan kunnen we beter vertrouwen hebben in wat we in de bijbel lezen: dat God de hele aarde en de mensen heeft geschapen, niet uit een aap, maar naar zijn eigen beeltenis.' (p. 42)

Mühlan probeert kort de biologie van de puberteit te beschrijven, maar dat is voor hem lastig want blijkbaar zijn veel woorden taboe. Penis wordt aangeduid als 'lid' en 'sperma' als 'zaadvloeistof'. Voor de vagina gebruikt hij het woord 'geslachtsdeel' of 'schede'. Voor Mühlan is seks 'penis in vagina-seks' binnen het huwelijk, maar die woorden vermijdt hij. Dit is hoe hij seks beschrijft: '[...] het geslachtsverkeer, waarbij de man zijn lid in de schede van de vrouw steekt en beiden door de beweging van het lid een gevoelsmatig hoogtepunt bereiken.' (p. 44) Dat is wel een beperkte opvatting van seks. Orale, manuele, anale seks vallen er blijkbaar niet onder.

Hersenspoeling

'Een mens, die zonder veel na te denken slechts doet wat anderen hem voorschrijven, zal nooit een zelfstandige persoonlijkheid worden.' (p. 22) Het is echter moeilijk om zelfstandig te denken wanneer je dag in dag uit aan indoctrinatie wordt blootgesteld en wanneer ken-

nis van andersdenkenden weg wordt gehouden. Het citaat kun je ook lezen als een aansporing om vooral niet met de seculiere meerderheid mee te doen: 'Je moet er dus goed over nadenken wie je bewondert en wie je als voorbeeld wilt nemen.' (p. 24) Dat lijkt mij ook. Maar waarom zou je christenfundamentalisten als lichtend voorbeeld nemen? 'Als ook nog kritiekloos naar alles geluisterd wordt wat de radio uitzendt, stel je je bloot aan een gevoelsmatige en geestelijke vergiftiging.' (p. 32) Het boekje is nog van voor het internet-tijdperk. Hij heeft een punt dat je niet kritiekloos alles zo maar tot je moet laten komen. Een vereiste daarvoor is dat je de vaardigheid hebt om kritisch te denken, maar wanneer je gehersenspoeld bent met religieuze propaganda die het tegenovergestelde is van kritisch denken, dan is dat schier onmogelijk. Het heeft mijn vriend Willem veel moeite gekost zich te bevrijden van de cognitieve en emotionele ballast van een langdurig ouder-kerk-school indoctrinatieregime. Maar het is hem gelukt: hij heeft zich ontpopt tot een liberale atheïstisch humanist.

In het boekje is een magere apologie van het christendom te vinden. Mühlen haalt aan dat er mensen zijn die God een sprookje vinden. 'De bijbel is een ouderwets boek, dat je geen enkel pleziertje gunt.' (p. 24) Het volgende geeft Mühlen als rechtvaardiging waarom hij meent dat de bijbel en de wonderen van Jezus geen sprookjes zijn:

"Ik geloof dat ze gebeurd zijn zoals het in de bijbel beschreven staat. Veel mensen twijfelen aan de bijbel en denken dat het een boek is waarin de mensen hun eigen gedachten hebben opgeschreven. Terwijl we juist kunnen lezen dat de Heilige Geest de mensen heeft geleid om alles precies op te schrijven als God het wilde. Daarom kunnen we alles geloven wat we in de bijbel lezen." (p. 42)

In deze ongeldige redenering kunnen verschillende drogredenen aangewezen worden. Ten eerste, de cirkelredenering: 'De bijbel zegt dat het waar is dus het is waar' – maar dat is geen onafhankelijke reden om aan te nemen dat het ook echt waar is. Ten tweede, een autoriteitsd drogreden: een beroep op de autoriteit van de bijbel zonder die autoriteit zelf te rechtvaardigen. Ten derde kun je je afvragen of Mühlen echt alles in de bijbel letterlijk gelooft (zoals het verhaal van de ark van Noah) en alle gruwelijkheden in de bijbel zoals de door god begane genocides in het Oude Testament ook moreel verheven vindt.

Als weerlegging van andere godsdiensten roept Mühlen uit: 'De bijbel zegt dat Jezus de enige weg naar God is, dat alleen hij de waarheid zegt en dat slechts bij hem het ware leven te vinden is.' (p. 42) Behalve dat dit weer een referentie aan de autoriteit van de bijbel is, leidt dit ook tot het probleem van de enorme diversiteit binnen het christendom. Zo zijn er ook pro-homo christenen, en is de Russische ortho-

doxe kerk dan wezenlijk hetzelfde als de PKN (Protestantse Kerk in Nederland)?

Immunisatie

Fascinerend is de paragraaf 'Kun je op school ook verkeerde dingen leren?' Dat is een belangrijke en filosofische vraag. Mühlen waarschuwt ervoor dat er leraren zijn die 'het geloof in God willen afschaffen'. Dat is een vreemde manier van uitdrukken. Kritiek leveren op godsdienst is niet hetzelfde als een pleidooi voor afschaffen van godsdienst. Vanuit het christenfundamentalistisch perspectief zijn scholen en leraren die de wereld niet door de nauwe koker van religie bekijken, gevaarlijk en alles wat niet in overstemming is met de leer is per definitie verkeerd. Deze paragraaf fungeert als een immunisatiestrategie om kinderen in te prenten dat alles wat zij op school of daarbuiten horen dat niet overstemt met de Leer, per definitie fout is en dat zij 'kritisch' moeten zijn op wat zij als kennis accepteren. Als op school bijvoorbeeld de evolutietheorie wordt onderwezen dan weten deze kinderen met Mühlen aan hun zijde dat die niet juist is – immers alleen dat wat in de bijbel staat is waar. De bijbel is zowel een kennisbron als bron van morele autoriteit.

Telkens zien we misrepresentaties van de andere, niet-christelijke mensen. Zo meent hij dat deze door satan aangeraakte mensen 'denken dat een mens geslachtsverkeer kan hebben op elk moment dat hij daar

Een arkje staat voor noodgevallen klaar op de Filipijnen

zin in heeft.’ (p. 44) Mühlan pleit voor seksuele onthouding voor het huwelijk, niet alleen geen seks met een ander, maar zeker ook geen masturbatie of zelfs maar denken aan seks: ‘Herhaaldelijke zelfbevrediging leidt ertoe dat de persoon in kwestie teveel met zichzelf bezig is. Dat kan de ontwikkeling van een dieper gaande vriendschap in de weg staan.’ (p. 47) Wat een quatsch! Er is geen enkel verband tussen de frequentie van masturbatie en kwaliteit van vriendschappen.

‘God heeft ook in ieder mens een bescherming ingebouwd tegen overdreven lichamelijk vertoon, namelijk het schaamtegevoel. Jammer genoeg hebben veel mensen dit natuurlijke schaamtegevoel op seksueel gebied verloren.’ (p. 48) Mühlan meent dat bloot en seks noodzakelijk met elkaar verbonden zijn, maar dat is alleen zo in zijn eigen perfide mensbeeld waarin naakt zijn alleen binnen het huwelijk is toegestaan.

zien, verlaagt hij zich tot het niveau van een dier, dat geen schaamte kent.’ (p. 49)

Op (de) weg met Jezus

Als warme aanbeveling schrijft Mühlan: ‘Neem Jezus Christus als bijrijder in je levenswagen en houd je aan een goede wegenkaart, namelijk de bijbel.’ (p. 55)

Om als tiener met Jezus aan je zijde te leren leven moet je vooral braaf luisteren naar je ouders, de dominee en de christelijke propagandaboekjes lezen die uitleggen wat de bijbel voor jou betekent, en veel bidden.

Ik heb medelijden met de jongeren die opgescheept zitten met ouders en leraren die hun kinderen via de mal van religie willen misvormen door hun op waanideeën gebaseerde taboes en schaamte aan te praten en tal van ge- en verboden op te leggen. Wat Mühlan beoogt in zijn boekje is niets anders dan per-

vrij naar Eberhart Mühlan

zoals bij de Rutgers Stichting. Zo is er de Pubergids.nl waarin er wel eerlijke en open informatie over seksualiteit staat.

In een open samenleving moeten kinderen voor indoctrinatie door hun ouders en leraren behoed worden. Omdat de staat, behalve wanneer er sprake is van fysiek geweld en verwaarlozing, niet achter de voordeur kan kijken, dienen kinderen op school gevrijwaard te zijn van de ideologische kolder die ze thuis en in de kerk te horen krijgen. Het is van het grootste belang dat kinderen leren dat er meer op de markt van ideeën is dan de opvattingen van thuis. Kinderen hebben bovendien recht op informatie en de meeste betrouwbare (dus wetenschappelijke) kennis van de wereld, inclusief kennis over religies. Scholen op religieuze grondslag sluiten kinderen op in de kerker van de ideologie van hun ouders. Een liberale overheid moet geen kerkers faciliteren, maar mogelijkhedenvoorwaarden voor vrijheid bieden, inclusief de mogelijkheid vrij te zijn van religie. Een liberale samenleving waarin er religieuze scholen bestaan, is geen liberale samenleving.

Religieuze opvoeding en onderwijs staan een vrije seksuele ontwikkeling in de weg. Vrije seksuele ontwikkeling gaat anderen geen ruk aan.

Bij Mühlan tiert de gymnofobie, de angst voor bloot, welig: ‘Schaamte hoort bij het mens-zijn. Alleen dieren schamen zich niet op seksueel gebied. Honden paren in het openbaar midden op straat als hun seks-hormonen in actie komen. Alleen al dat te zien is voor veel mensen pijnlijk. Als een mens zich naakt laat

fide indoctrinatie. Dit boek is een poging tot misvorming en onderdrukking van menselijke ontplooiing en met name seksuele ontplooiing. Ik hoop dat tieners die zitten opgesloten in religieuze gezinnen de weg weten te vinden door op wetenschap en humanistische waarden gestoelde informatie over seksualiteit,

Het gedwongen celibaat 4: Naar het toppunt van corruptie

door *Jan Willem Nienhuys*

Het verbod op seks voor rooms-katholieke geestelijken vond zijn oorsprong in de opvatting dat priesters 'rein' moesten zijn om hun verheven taak uit te voeren. Vanaf het begin van de vierde eeuw drongen de monniken hun ascetische levenswijze aan priesters op. Naderhand werden de benedictijnen een grote machtsfactor.

Het belangrijkste lijkt echter het politieke en economische motief. De kerk beschouwde de priesters als slaven. Tegen minimale beloning moesten die volledig in dienst van de kerk zijn, zonder banden met de rest van de maatschappij. Deze slaven mochten geen bezit hebben dat zij aan vrouw en kinderen konden nalaten. In de elfde eeuw stond de monnik Hildebrand (Gregorius VII) aan het roer in Rome. Hij wist de kerk aan de macht van vorsten te ontworstelen en met terroristische methoden poogde hij het celibaat af te dwingen.

Aan het eind van de twaalfde eeuw was het bijna onmogelijk geworden voor priesters om gehuwd te zijn, althans in gebieden waar de invloed van de paus groot was. Op sommige plekken ver van Rome bleef het priesterhuwelijk voortbestaan.

De overheid zag vaak met lede ogen dat priesters onaanstaaf waren. Voor vergrijpen waar burgers de doodstraf voor konden krijgen, kregen priesters van kerkelijke rechtbanken slechts milde straffen, bijvoorbeeld terugzetten in rang.

Zo betrof een van de conflicten van de Engelse koning Henry II met **Thomas Becket** de berechting van geestelijken. Volgens een rapport waren er wel honderd gevallen van misdaden door geestelijken. Een van de ergste was een priester in Worcestershire die het dochtertje van een pachter verkracht had en vervolgens de vader vermoord. Becket had de dader laten brandmerken (bepaald geen kerkelijke straf) en verzette zich tegen de wens van de koning om misdadige geestelijken voor een burgerlijke rechtbank te brengen. Toen Henry een keer mopperde over Becket, besloten vier hovelingen om korte metten met Becket te maken (1170).

Priesters wisten hun status te misbruiken om vrouwen (ongehuwde meisjes, gehuwden, weduwen en nonnen) te verleiden of te verkrachten als ze de kans kregen. Ook hadden ze geregeld een of meerdere concubines of gingen naar de hoeren. Kerkelijke strafbepalingen noemden de vrouwelijke partners van priesters vaak hoeren, ook wanneer de priesters en de plaatselijke gelovigen ze gewoon als echtgenotes beschouwden.

Biecht

Vaak was de biecht een contactgelegenheid. Biechtvaders maakten hun slachtoffers wijs dat seks met een geestelijke honderdmaal minder erg was dan met een leek, en bovendien kon de vrouw in kwestie meteen haar

zonde bij de dader biechten. Er werden telkens weer nieuwe bepalingen gemaakt om misbruik van de biecht te verbieden, maar de straffen waren veelal licht. Rond 1600 zag men het huidige model biechtstoel verschijnen, waarbij penitent en biechtvader elkaar nauwelijks kunnen zien, en het duurde bijna twee eeuwen voor dit algemeen gangbaar was. Een ander misbruik van de biecht was dat priesters mannen vroegen naar de namen van de vrouwen met wie zij gezondigd hadden, natuurlijk met het doel die vrouwen dan zelf te benaderen. In hoeverre de vrouwen vrijwillig toestemden in seks of misschien wel het initiatief namen, is gezien de status van de priesters irrelevant.

Als een ongewenste zwangerschap resulteerde, verschaften de priesters kruiden en dergelijke om abortus op te wekken. Dit had geregeld de dood van de zwangere tot gevolg. Ook werden ongewenste baby's na de geboorte vermoord. Dat gebeurde vaak in nonnenkloosters. Vanaf het begin van de dertiende eeuw zien we dat op synodes en concilies telkens weer bepalingen tegen concubinaat van geestelijken worden gemaakt. Die worden geregeld ingeleid met de opmerking dat alle maatregelen tot nu toe niets hebben geholpen, maar dat nu alle priesters, diakens en subdiakens binnen twee weken hun concubines permanent uit huis moesten zetten. Ook komen er, na twee eeuwen aan celibaatswetten, geregeld bepalingen over zonen van priesters. Die moeten ook uit huis,

mogen hun vaders niet assisteren bij de mis en ze mogen hun vaders ook niet opvolgen. In later tijden zien we zelfs bepalingen dat de priesters horen weg te blijven bij evenementen zoals doop, huwelijk of begrafenis van hun kinderen, en zelfs dat vermeldingen van zonen op grafstenen van priesters moesten worden weggebikt. Ook bij een feestelijke eerste mis van een priesterzoon die zelf priester geworden was, moest de vader wegblijven. Uiteraard wordt ook verboden dat kinderen en concubines van priestervaders erven.

Eén bordeel

De kerk werd steeds corrupter. Vrijwel alle priesters en bisschoppen hadden concubines die feitelijk de status van echtgenotes hadden. De priesters die hun vrouw trouw bleven en liever hun ambt dan hun vrouw opgaven waren nog de beste, maar vele priesters leidden een bandeloos leven, en bezondigden zich aan heel wat meer dan alleen aan seksuele misdaden. De strenge officiële bepalingen waren uitsluitend een drukmiddel om belasting (zogenoeten hoerenbelasting) te heffen van de priesters in ruil voor dispensatie. Bij de geboorte van kinderen werd er weer geld gevraagd en als priesterzonen zelf weer priester wilden worden, konden ze in Rome, natuurlijk tegen betaling, toestemming krijgen. Uiteraard wilden de kerkelijke leiders deze inkomstenbron niet missen.

In de zomer van 1245 was er een concilie te Lyon. Het duurde drie weken. Bij het slot sprak de dominicaanmonnik en kardinaal Hugo van Saint Cher de bevolking van Lyon toe. 'Beste vrienden, wij hebben veel goeds gedaan in deze stad. Toen we aankwamen waren er slechts drie of vier bordelen, maar nu we vertrekken is er nog één. Dat reikt echter van de oostpoort tot de westpoort.' Omdat Hugo een vooraanstaand adviseur van de paus was, kon hij zich dit permitteren.

In 1274 werd Hendrik III van Gelre, prins-bisschop van Luik, afgezet onder meer omdat hij bij zijn escapades minstens 65 kinderen had verwekt. Na zijn afzetting bleef hij in Luik en vermoordde nog zijn opvolger. Zo bont maakte natuurlijk niet iedereen het.

De Spaanse franciscaan Alvaro Pelayo schreef in *De planctu ecclesiae* (Het verdriet van de kerk, 1332) dat in Spanje het aantal kinderen van geestelijken nauwelijks minder was dan dat van leken. Zo weinig trok men zich daar aan van kerkelijke verboden. Pelayo uitte nog ruim vijftig andere beschuldigingen van onzedelijkheid van priesters.

Macarelli sive buserones

In de vijftiende eeuw werd de behoefte aan een grondige hervorming van de kerk urgent. De corruptie liep uit de klauwen. Bovendien waren er ook nog twee pausen, een te Avignon en een andere te Rome. Op het concilie te Pisa (1409) werd een derde paus benoemd, die al spoedig werd opgevolgd door de tegenpaus Johannes XXIII. Dat was een grote schurk, die in de tijd dat hij als kardinaal in

Bologna verbleef aldaar tweehonderd vrouwen onteerd zou hebben. Daarop volgde een nog veel massaler bijgewoond concilie in het stadje Konstanz (1414–1418), bijengeroepen door koning Sigismund. Er waren 3000 aanwezigen, van wie de helft ridders en een kwart professoren. Minstens 500 prostituées voorzagen in hun behoeften. Wat betreft het celibaat bleef alles bij het oude: het werd priesters alweer verboden concubines te hebben. Maar een anecdote schetst de toenmalige zeden: Een astronoom, een domheer en een Romeinse prelaat stonden te kijken naar de stoet van geestelijken met hun fraai geklede concubines. De astronoom meende dat Konstanz kennelijk onder invloed van Venus stond. De prelaat liet zich tegen de domheer ontvallen: 'Kijk eens naar die vrouwen van jullie: moeders of dochters, hoeren zijn het allemaal.' De domheer: 'En kijk eens naar jullie Romeinse en Italiaanse mannen: verdomde flikkers en reetriders zijn jullie allemaal' (de oorspronkelijk tekst heeft *macarelli sive buserones maledictissimi*).

Hus

Hetzelfde concilie was ook getuige van een veel treuriger gebeurtenis. De Tsjechische priester, hoogleraar theologie en hofkapelaan Jan Hus had al sinds 1402 gepredikt tegen het verval van zeden van de burgers. Dat vond de kerk prachtig. Maar hij was na enige tijd ook begonnen de kerkleiding verwijten te maken. Veel van zijn inspiratie kwam van de Engelse hervormer John Wyclif. In 1412 deed genoemde Johannes XXIII hem in de ban. Op uitnodiging van Sigismund kwam Hus ook naar Konstanz, met een vrijgeleide van Sigismund zelf. Maar Johannes XXIII liet Hus gevangen zetten en wegens ketterij tot de brandstapel veroordelen (1415), zonder dat Sigismund daar iets tegen kon of wilde doen, zelfs nadat Johannes zelf gevangen was gezet, en nadat honderden edelen en andere prominenten uit diverse landen Sigismund dringend verzocht hadden Hus vrij te laten.

In volgende concilies bleef het wat betreft het verbod op seks bij het oude. Er waren wel kritische stemmen, en zelfs hier en daar voorstellen om het celibaat af te schaffen, maar het bisschoppelijke verdienmodel hield de overhand. Dat is ook ongeveer wat **Erasmus** ▼ in 1522 schreef aan zijn vriend, Christophorus, de bisschop van Bazel.

In hetzelfde jaar beschreef de ‘zwarte franciscaan’ en theologieprofessor Sebastian Meyer (ca. 1465–1545) in een open brief aan bisschop Hugo von Hohenlandenberg van Konstanz in detail hoe het systeem werkte. Voor elk kind moest 5 gulden (11) betaald worden, voor dopen en legitiem verklaren moest apart betaald worden en voor concubines waren er meerdere tarieven, het hoogste (16 gulden) was voor het beslapen van reine maagden. De concubine van een rijke pastoor viel automatisch in dat hoogste tarief, ook als ze moeder van vier kinderen was. Behalve aan deze bron van inkomsten verdiende Hugo ook veel aan de verkoop van aflaten.

Het enige wat echt verboden was, was samenwonen met een wettige echtgenote, want daar kon geen belasting over geheven worden. Een getrouwde man die priester werd, moest dus zijn vrouw uit huis zetten en een concubine nemen, of althans daarvoor betalen, want deze ‘hoerenbelasting’ werd van elke geestelijke geïnd. Of die wel of geen concubine nam, ging de bisschop niet aan.

Een glimp van wat de gewone man ervan dacht, wordt ons geboden door een mededeling van de latere paus Pius II, in de 15de eeuw. Die vertelde dat de Friezen alleen getrouwde geestelijken accepteerden, opdat ze ‘anderlui bed niet bevleken’ – volgens kroniekschrijver Eggerik Beninga in 1723. De Franse geschiedschrijver Nicolas de Clamenges (ca. 1363–1437) merkt hetzelfde op over Frankrijk. Rond 1550 beschreef Johann Sleidan soortgelijke toestanden in Zwitserse cantons. Het oudste bewijs dat sommige burgers (*nonnulli laicorum*) priesters dwongen een concubine te nemen, vinden we in het verslag (paragraaf 27 in hoofdstuk VII) van het concilie van Valladolid in 1322. In de Duitse Boerenoorlog (1524–1525) weigerden de burgers van Würzburg mee te vechten, omdat hun vrouwen dan geen bescherming zouden hebben tegen de pastoors.

Savonarola

De corruptie werd alsmaar erger. **Sixtus IV**► (paus 1471–1484), de bouwer van de Sixtijnse kapel, liet bordelen in Rome inrichten, en hief er belasting van, wat jaarlijks 80.000 ducaten opbracht. Zijn neef en naar verluidt ook minnaar Pietro, die hij kardinaal had gemaakt, gaf in de periode dat hij kardinaal was, 1473–1474, jaarlijks 100.000 ducaten uit aan onvoorstelbaar luxe banketten. Zoals gezegd, qua koopkracht was een ducaat vergelijkbaar met enkele honderden euro’s nu, en alleen gelet op de goudprijs is het 200 euro.

Volgens de humanist Wessel Harmensz Gansfort verkocht Sixtus IV aan enkele kardinalen een vergunning om in de hete zomermaanden de knapenliefde te bedrijven. Hij zette in elk geval zoiets als OK onder een schriftelijk daartoe strekkend verzoek.

Eind 15de eeuw was in Florence de energieke zedenprediker **Girolamo Savonarola**► actief. Toen hij echter ook de paus en de kerk voor hoeren uitmaakte werden hij en twee medestanders in 1498 opgepakt, gemarteld en boven een brandstapel opgehangen.

Uiteindelijk barste de bom in 1517. Het laatste deel van deze serie vertelt hoe het verder ging.

Noot deel 4.

11. Historische geldswaarden zijn moeilijk te schatten. De gulden (of florijn of ducaat) was toen vergelijkbaar met een of twee pond zilver. Eén Zwitserse gulden toen was in koopkracht of tegenwaarde in goud of zilver enkele honderden euro’s nu.

Kleurenblind

door **Kenneth van Oost**

Dat de emoties tussen woke-voor- en tegenstanders heel erg oplopen heeft het artikel in de Vrijdenker van maart 2023 duidelijk laten zien. Links (woke) en rechts hebben niet veel op met de liberale democratie, echter beide vergissen zich in wie de échte vijand is! Een “religieuze ondertoon” trekt als leitmotiv aan de touwtjes. Zouden wij ons niet beter op belangrijkere zaken richten dan de wereld op te delen in “wokers” en “vrijheidsstrijders”?

Links - Rechts

In een goed functionerende democratie zijn tegenspraak en verandering van alle dag. Er is een broos evenwicht tussen gemeenschappelijke belangen en individuele rechten en het is waar dat dit soms tot spanningen en overdreven eisen leidt. En als de postmoderne manier van denken voor velen aanvoelt als een aanval op hun geschiedenis, zeker als er boeken of kunstwerken moeten verdwijnen, dan is het hek helemaal van de dam. Het meest zichtbaar is dat bij de ‘woke-critici’, die zich niet aangesproken voelen om zich te schamen voor wat er in het verleden is misgelopen. Waar echter, in Vlaanderen, door de meest recente gebeurtenissen (N-VA voorzitter B. De Wever schrijft het boek ‘Over Woke’; van Mark Elchardus verscheen ‘Vrijheid Veiligheid’; hij richtte met enkele andere academici het meldpunt ‘Hypatia’ op voor wie “een woke-incident aan een hogeschool of universiteit (wil) melden”; de beslissing van de Antwerpse schepen van Cultuur Nabilla Ait Daoud (N-VA) om vier hedendaagse, diverse foto’s uit de trappenhal van het theatergebouw Arenberg weg te halen en de oorspronkelijke historische foto’s terug te plaatsen) de gemoederen oververhit raken, daar valt het open debat meer en meer ten prooi aan de manische polarisatie zowel vanuit het linkse gemeenschapsdenken alsook vanuit het conservatieve of rechtse kamp. Beide dwingen zichzelf tot de fatale keuze te staan voor een bepaalde groep die zich gediscrimineerd, gemarginaliseerd en/of aangevallen voelt en een plaats aan tafel opeist.

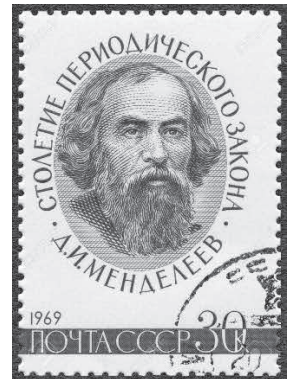
Er is een extreme flank aan de rechtse, nationalistische zijde die (onbewust?) een schuld loochent en progressief links heeft niet in de gaten dat degenen die zij denken te moeten vertegenwoordigen veel meer met elkaar gemeen hebben dan dat zij van elkaar verschillen, dus dat ieders menselijke waardigheid, gewoontes en gebruiken gerespecteerd moeten worden zonder te pogen deze te onderwerpen aan de belangen van de heersende cultuur. Rechts voert de strijd op tegen “het verdacht maken van de geschiedenis, het inruilen van de identiteit voor kosmopolitisme en de misgroei in het onderwijs.” (De Wever) Links wil niets liever dan dat álle sociaal-culturele, politieke en maatschappelijke onrechtmatigheden “in naam van het respect voor de gevoeligheden van minderheidsgroepen” gecorrigeerd worden. Rechts wil niet inboeten aan de vrijheid om te spreken en links slaat het debat dood door woke op alles in te zetten wat rechts veracht. Zo blijft natuurlijk de teneur van de tegenstelling hysterisch!

Spijt of excuses?

Aan de ene kant staan dus de wokers, die het merendeel van hun kritiek in de schoot van de witte heteroman werpen. Het integrale van de witte zienswijze, wetenschap en methode moet op de schop. Er zijn academici en activisten die betwisten dat men er in de lessen wis-kunde van mag uitgaan dat er juiste antwoorden zijn! Nadruk op het juiste antwoord wordt beschouwd als een wit onderdrukkingsmechanisme.

Moeten wij concluderen dat wokeness in toenemende mate Newton (zwaartekracht), Einstein (relativiteitstheorie), Periodiek Systeem (**Mendelejev** ▲), de gloeilamp, stoommachine, boekdrukkunst, Copernicus, Vesalius, Nietzsche, Galilei, Plato en Socrates, ... Christoffel Columbus... als pijnlijk en betwistbaar ervaart? En bovenal, kun je wel vertrouwen op een door wit belichte wetenschappelijke methode? Jazeker, zegt Ato Sekyi-Otu, “geef Europa lof voor haar wetenschappelijke, sociaal-culturele en politieke verwezenlijkingen maar wij moeten hier in het Westen ons níét de exclusiviteit ervan toeëigenen.” Wokers spelen echter níét de bal, wél het perspectief van degene die aan wetenschap doet!

De woke-critici, op de vraag of wokeness er op duidt dat een nieuw moreel tijdperk is aangebroken, antwoorden, doordrongen van de noodzaak te waarschuwen, *dat wokeness als het ware een nieuw religieus denken, een fanatisme is, dat een zekere dwang tot vergelding inhoudt*. Waar in Spanje, Portugal of Engeland aan het koloniale verleden weinig aandacht wordt geschonken (niet iets om beschaamd over te zijn), lijkt het eisen van excuses (...in Nederland bood Mark Rutte excuses aan. In zijn toespraak erkende hij hoe het gedane leed ‘doorwerkt in de levens van mensen hier en nu’; in België waren er enkel spijtbetuigingen) met terugwerkende rechtvaardigheid te leiden tot een polemiek over herstelbetalingen en over hoe de witte mannen en hun voorstellen, theorieën, etc., plaats moeten maken. De confrontatie tussen woke en haar critici geeft vonken, maar ik denk dat beide partijen zich vergissen in wie de vijand is! Voor woke zijn dat blijkbaar de witte wetenschap en de witte heteroseksuele man. Woke-critici willen zich bevrijd weten van het ‘zwarte denken’ dat zich zowel bevrijd als beknot weet. Het is een strijd die geen van beiden kan winnen! Wit, rechts-conservatief zal zich altijd blijven verzetten tegen de afbraak van hun totalitaire identiteitspolitiek. Links-progressief doet krek hetzelfde ... zij zetten mensen vast in een categorie ... zwart, wit, hetero, queer ... wat dan óók weer een vorm van totalitair, universeel gemeenschapsdenken inhoudt! Beide kampen denken zeker te zijn over hoe en op welke manieren zij de wereld (willen) bepalen.

Cultuuroorlog

Het is een cultuuroorlog die zich voor onze ogen afspeelt. Uit naam van achtergestelde en minderheids-groepen, uit naam van politieke en morele correctheid, gaat zowel links (woke) als populistisch rechts de waarheid uit de weg. En die is, dat achter kleine incidentjes een hele ideologie verborgen zit die regelrecht de verlichtingsidealen ondermijnt. De liberale filosoof John Stuart Mill [1] wist het al. Er zijn twee manieren waarop iemand het zwijgen kan worden opgelegd. Door de overheid; dat is censuur. Maar de publieke opinie kan er ook wat van. Soms is de bandbreedte waarbinnen gedacht en gehandeld kan worden te smal om iedereen zijn volle vrijheid te geven. Ik denk dan 1. dat de doorsneemens, de minder mondige en moedige, er liever het zwijgen toe doet dan zich te mengen in een oeverloze woordenwisseling en 2. als de publieke opinie er mensen, wetten, bedrijven en structuren toe kan brengen positief te veranderen, is dan niet de conclusie dat 'wokeness' al veel langer dan gedacht onze harten bespeelt en ons denken manipuleert? Deze uitkomst is dan niet het gevolg van optreden van een 'zootje zwarten', van een familie, stam of dorpsgenoten die een beter sociaal en rechtvaardiger leven willen, maar van een (rassen) strijd om politieke macht!

Met minder dan een in zich afgeronde context zal zowel links als ook rechts geen genoegen nemen: wokeness zal zijn plaats moeten kennen tussen alle andere constructies die om een "herverdeling van de aandacht vragen." Wanneer men

de spanning tussen links (woke) en haar critici (rechts) als grondmotief van de gaande cultuuroorlog beschouwt, wordt men zich bewust dat het niet zozeer over de botsing van ideeën gaat (links en rechts willen hoe dan ook, elk op de eigen manier, sociale rechtvaardigheid tot stand brengen) maar over het kwetsen van identiteiten. Het protest wijst niet op onenigheid maar op gevoeligheid. En als niemand zich nog gekwetst mag voelen, kunnen we het beste elk debat uit de weg gaan.

Kleurenblindheid

Uit het voorgaande vloeit een ding voort dat Mark Elchardus [2] *kleurenblindheid* noemt. Het vermogen van mensen om met elkaar verbindingen aan te gaan staat of valt met de erkenning van de met aan het leven behorende specifieke eigenschappen en kenmerken van de Ander. Wokers, zegt Elchardus, willen weg van de kleurenblindheid. Om

gelijkheid te bereiken, moeten wij rekening houden met kleuren en andere eigenschappen. Doch, om deze opvatting geloofwaardig te kunnen maken, moeten wij haar opsplitsen en de twee delen accentueren. Kleurenblind zijn we als we rekening houden met de Ander zijn gevoeligheden. We kijken dan als het ware door de Ander zijn huidskleur, gender, seksuele geaardheid en/of politieke voorkeur heen en 'beschermen' degene die erop ingesteld is zwart, queer, homo of racist te zijn! Dat neigt naar sociaal-cultureel, politiek relativisme. Om je zelfbepaling te laten slagen moeten anderen erkennen dat je bent wie je zegt dat je bent! Wij kunnen zeggen dat iemand Turk is, Belg, Vlaming. Maar die iemand is zoveel meer. Hij kan vader zijn, broer, neef, collega, vriend, buur. Dat zijn allemaal delen waaruit wij hem NIET kunnen verplichten te kiezen. De identiteit reduceren tot enkel ras en gender is de mens marginaliseren. Wij moeten tegen onszelf zeggen dat wij kiezen voor de MENS, die al die kenmerken en eigenschappen en omschrijvingen heeft!

Kleurenblind zijn we als wij de Ander niet afrekenen op alles wat wij op de proef willen stellen. Dat sommigen niet begrijpen dat wij het recht hebben om over alles en iedereen vrij te spreken, is bedreigend voor het open debat. Wij moeten met dezen in gesprek, hen zaken duidelijk maken en uitleggen. Moslims bijvoorbeeld zijn, net zoals de Christenen dat hebben gedaan, volop aan het seculariseren. Steeds opnieuw zou hen verklaard moeten worden waarom zij aan uiterlijke

machten (groepsdruk/ religie) en innerlijke spanningen (geweten) weerstand moeten bieden. Misschien moeten wij wel weg van de idee van een Europese Islam en ons meer toeleggen op de vorm van de inhoud van wat secularisatie voor de Moslim zélf zou betekenen? Het zijn vooral *sociaal-culturele doelen*, zoals gelijkberechtiging van man en vrouw, absolute scheiding tussen staat en religie; *sociaal-politieke doelen*, zoals recht op abortus, stemrecht en economische onafhankelijkheid voor vrouwen en *mentaal-psychologische doelen* zoals de idee als man niet langer alleen gerechtigd te zijn om beslissingen te nemen, die gerealiseerd dienen te worden voordat de Moslimgemeenschap, en dat geldt ook voor minderheden en kwetsbare groepen, zich kan ontwikkelen tot een hoger soort maatschappelijk collectief. Want, zoals P. Sloterdijk het verwoordt, “*daar waar de staat te denken geeft, beweegt zich de zin van de wereld in de richting van omvattende inclusiviteit.*” [3] Wat zoveel wil zeggen als dat mensen moeten worden uitgedaagd te denken voor zichzelf. Degelijk onderwijs kan de monsters die ons nu in de weg staan temmen. Maar daarvoor moeten ook het nationalisme, het totalitaire en de polarisatie uit de weg worden geruimd.

Links moet uit de loopgraven van het alles omvattende sociaal universalisme. Ook zonder de idee dat werk tot zelfstandigheid leidt en dat onderwijs en betere huisvesting tot een gezonder leven leiden, moet het mogelijk zijn te zoeken naar manieren waarop alle groepen in de maatschappij op een gelijke manier behandeld kunnen worden.

Rechts moet stoppen zich afgemeten exclusief op te stellen, dus afstappen van de idee om mensen te dwingen te leven binnen afgesproken gezagsstructuren en sociale contexten. Door mensen te dwingen eigen beelden en symbolen op te geven “*om erbij te mogen horen*” kan het slecht met een samenleving aflopen. Als niemand zichzelf mag zijn en iedereen maar op de Ander gelijken moet, dan zijn er geen gemeenschappelijkheid en verbondenheid.

Kleurenblind zijn we allemaal als wij van meet af aan de gevoeligheden van de Ander negeren. Wij

kijken dan niet langer naar de Ander, maar over hem heen en voorbij aan zijn uiterlijkheden. Wij hebben dan geen aandacht voor zijn huidskleur, gender, politieke overtuiging en/of sociale status. Hier bevinden wij ons op de grens van het racisme, van ontmenselijking, vermeende superioriteit, onder- en verdrukking. Tenminste één ding zal men aan woke moeten toegeven, zo onverhuld en openlijk de Ander minachten is niet meer van deze tijd! Voor inclusie en diversiteit moeten wij meer inspanningen doen. Maar woke heeft een ander verhaal te vertellen. Woke wil alle verschillen uitroeien en dan zitten we alras totalitair te denken en kan het eindigen zoals bij het communisme. Als we denken alle ongelijkheid te hebben afgeschaft dan komen er een heleboel onder- en verdrukkingen aan het licht die we niet hadden gezien en dus ook niet hadden aangepakt. We moeten nog steeds het verschil durven denken. Wokers dienen te beseffen, om gelijkheid te bereiken, dat nadruk leggen op kleur, gender, seksuele oriëntatie en gaardheid onvermijdelijk door een tegenbeweging kan verpulverd worden. Wokers, naar mijn mening, moeten echter harder streven om zélf kleurenblind te worden! [4] Volgens Hegel wordt ons zelfbeeld altijd bepaald door hoe anderen ons zien. Je kunt niet direct naar jezelf kijken dus je moet jezelf bekijken via de Ander. Dat betekent dat er in ons zelfbeeld een element zit van onzekerheid en onafhankelijkheid, wij mis-kennen onszelf altijd. [5]

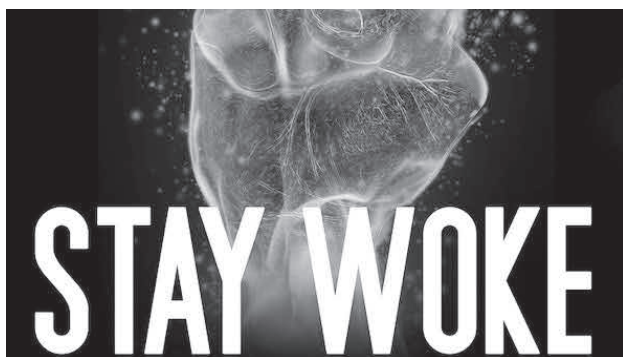
Wokers die zich openstellen voor het inzicht dat met de strijd om ons allen *kleurenblind* te maken ook het witte deel van de werkelijkheid moet wijken, zullen moeten erkennen dat wij de waarheid niet zomaar kunnen afspplitsen. Axioma's, eenheden, structuren, tijdperken, feiten, ... we kunnen niet voortaan in twee verschillende werelden leven. Eén, waarin de regels van de meetkunde gelden en wetenschappers geijkte instrumenten gebruiken om hun onderzoeken op feiten te staven en een

wereld waarin voor elk probleem ervan moet worden uitgegaan dat er geen juiste oplossing is. Want de juistheid van een wiskundige formule, het juiste antwoord op een vraag is wit-gekleurd en die juistheid berust, volgens wokers, op de blanke vooronderstelling dat wij – de blanken – aanspraak kunnen maken op dé Waarheid!

Religie

Deze stelling verschaft een belangrijk inzicht in het wereldbeeld dat ten grondslag ligt aan wokeness. Ik herformuleer P. Sloterdijk ▲. [6] Blank heeft zich steeds opnieuw weten te overtuigen van de voordelen van een leven achter eigen sociaal-culturele muren (huis/ fabriek/ winkel). Maar zwart, minderheden en kwetsbaren hebben die muren altijd vreemd en vol wantrouwen ervaren en wanneer niet allen, maar dus slechts enkele bevoorrechten binnen die muren mogen leven, werken en plezier maken, dan ontstaat de noodzaak om muren, huizen, wijken van elkaar te onderscheiden. Het onderscheiden tussen eigen en vreemd aanvoelende muren/grenzen is de elementaire functie van de sociale rede. Zwart Amerika, minderheden en de minstbedeelden hebben zich sterk gemaakt om zichzelf zekerheid, betere leef- en woonomstandigheden en sociaal-politieke gelijkheid en erkenning te verschaffen door de (blanke) muren, (denk)grenzen, (wetenschappelijke) terminologie, theorie, feiten en bewijzen te ondermijnen. Dat doen ze nu vooral door alles te willen *dekoloniseren*. Het illustreert de bittere wraakgevoelens van wokers jegens datgene wat zij als de arrogantie van (blanke) machthebbers ervaren en afwijzen. Witte arrogantie beslecht vraagstukken, conflicten en proble-

men, ... claimt de waarheid te kennen en het recht te hebben die te verkondigen en uit te dragen!

Wokeness ondergraaft de erfenis van de Verlichting. Kritisch denken, het vertrouwen in de macht van de rede, de mensheid, natuurwetenschappen en de voortuitgang botst met de visie hoe het leven in alle eenvoud moet worden geleefd. Bovendien komt het regelmatig voor dat de tegenstand gedrongen wordt in een door ressentiment beheerst moralisme. Rond en omheen de (blanke) aanname dat er juiste antwoorden bestaan, dat er sociaal-culturele en politieke structuren te verdedigen zijn en dat een door en door generationaliseerd mensentype over de preciaire vermogens beschikt om de wereld te bestieren, leggen wokers een complex aan religieuze verborgen omheiningen, barrières en barrières aan teneinde het politieke beleid te beïnvloeden. Het vitale punt in de heropleving van expliciet religieuze motieven binnen de kring van wokeness, democratisch deficit, integratie en migratie, is het neerhalen van de blanke man als signaal dat hij het niét is die in alles gelijk heeft, beter is, maar dat mensen niet (zonder Gods hulp) voor zichzelf kunnen zorgen. (Hier wordt een uitgesproken absolutisme, een beheersing van het denken benadrukt). Dé waarheid die de blanken pretenderen te kennen is alleen maar een afspraak tussen god en de mens. Het is geen evidentie, evenmin een belofte. Immers, dé waarheid behoort god toe! Het motief van religie en geloof blijft zich overigens manifesteren in wokes bedoelingen. Wokeness kiest keer op keer in een steeds maar sterkere vorm voor de door

‘geloof’ geïnspireerde moralisering van het debat, nu eens wordt een les over de David van Michelangelo ervaren als pornografisch, dan weer wordt de schijnwerper gezet op de wonden en littekens die de slavernij heeft nagelaten. (Wordt hier geen morele in-

structie gegeven; slachtofferschap centraal gesteld)? Eerst was er het fysieke en symbolische geweld waarmee vooral zwarte mensen mee te maken hebben dan weer is er bijzondere aandacht voor de toememende medicalisering van zwangerschap en geboorte en voor de raciale component ervan. (Zwarte vrouwen hebben niet voldoende financiële middelen voor gezondheidszorg). Er is de idee dat wij afstand moeten bewaren tot de materiële wereld, inclusief (het ontkennen van) ons lichaam, de vrouwelijke lichamelijke/ seksualiteit (verlossing?) dan weer de nadruk op non-binaire verhoudingen, ontspoorde seksualiteit, abortus en euthanasie als uitspattingen van een in decadentie gedrenkt samenleven. (Ontwaar ik nu geen ethische overwegingen en een aanval op de moderniteit?)

Wokers verwijten de blanke man de excessen van de globalisering en van het kapitalistisch systeem; zij brengen ons in verband met milieuvervuiling, de niet aflatende wapenwedloop, (drugs)oorlogen, dumprijzen, kinderarbeid, sweatshops..., maar nergens wordt een serieuze poging ondernomen om de gewelddadige strategie van het Hindoenationalisme van Narendra Modi (India) te veroordelen of de expansiedrang van China als problematisch te beschouwen. Elke beweging tot sociale rechtvaardigheid verdient openlijk steun en elke manifestatie waarbij protest een einde maakt aan onderdrukking moet gezien worden als een stap vooruit. Sociale en morele rechtvaardigheid extreem idealiseren, dwepen met (morele) zuiverheid, bevrijding claimen op grondslag van religieuze

aanspraak en mystieke traditie, ... met betrekking tot *free speech* kan op geen enkel moment sprake zijn van aanvechten en inperken van het zegbare. “*Want dat leidt tot de inperking van het denkbare.*” (Ruud Koopman)

Wie gaat vragen wat er kan en mag gedacht worden krijgt meteen een hoop narigheid naar zijn hoofd. Vraagt men namelijk naar een lijst van woorden die niet meer mogen worden geroepen, van verboden uitspraken, van feiten en bewijzen die met elkaar te maken hebben, dan blijkt die niet te bestaan. [7] Wokeness houdt geen rekening met het gecompliceerde model van ons samenleven waar mensen zich misdragen, liegen en fake-news verspreiden. Maar waar ook racistische praat, gruwelen, radicalisering, kunnen worden begrepen als normale menselijke uitlaatkleppen. Dát en nog veel meer aan banden leggen is de mens als mens mis- en ontkennen.

Noten

- [1] John Stuart Mill (1806-1873), filosoof en econoom, voorstander van het utilitarisme.
- [2] Mark Elchardus, °1946, Belgisch hoogleraar sociologie (VUB).
- [3] Zinsnede uit ‘Sferen’, blz 511, Peter Sloterdijk, °1947
- [4] Voor meer diepgang omtrent deze quote, zie James Baldwin, boek ‘Niet door water, maar door vuur’, De Geus.
- [5] Hegel Friedrich, (1770- 1831), Duits filosoof en een van de centrale representanten van het Duitse idealisme.
- [6] Uit Sferen, blz 553, Peter Sloterdijk.
- [7] De Nederlandse scholierenkoepel geeft taaltips voor meer gelijkheid in het onderwijs. Daarom komt de organisatie LAKS met een taalgids voor het onderwijs. Deze tekst kwam tot stand door gebruik te maken van krantenknipsels/ opinies en meningen van journalisten, beleids mensen, burgers en het (her)lezen van boeken (Sferen). Lees verder:
Over Woke, Bart De Wever
Left is not woke, Susan Neiman

Een Spakenburgse vrouw rekent af met seksuele aanranding

door **Anton van Hooff**

De auteur was toch beter dan het boek. Petra de Graaf, schrijfster van *Deere*, wisselde op de vrijdenkersmiddag van 3 juni met Stanley Bakker op een heel innemende manier ervaringen uit over Spakenburg, de plaats van hun jeugd. Hoe beklemmend was daar de invloed van het calvinistisch protestantisme dat in allerlei gradaties van hardheid de samenleving beheerst. Petra sprak er allesbehalve verbitterd over, waarmee ze het gehoor voor zich won.

Een wereldvreemde wereld

Spakenburg is een gesloten wereld, zo maakte ze duidelijk, alles wat daarbuiten ligt wordt gezien als bedreigend. Petra vertelde dat ze in haar studiestad Utrecht heel nieuwe omgangsvormen tegenkwam. Het kostte moeite zich die eigen te maken. Nog steeds voelt ze zich geremd bij het aangaan van contacten.

Bij de huwelijksluiting belooft de vrouw bijbelse gehoorzaamheid aan haar echtgenoot. Die ondergeschiktheid hebben de Spakenburgse vrouw en man geïnternaliseerd; de man is de voorganger, de vrouw volgt.

Beklemmend is de sociale controle in het voormalige-visserdorp. Iedereen is familie van iedereen. Huwelijken met verwanten leiden tot het verwekken van kinderen met defecten, maar hun komst wordt gezien als een zorg die God oplegt, zo niet als straf voor de zonde. Met seksualiteit wordt krampachtig omgegaan. Expliciete voorlichting is taboe.

Tienerzwangerschappen zijn geen uitzondering. Toen dat een van haar leeftijdgenoten overkwam, verbijsterden Petra's ouders haar met de 'geruststelling' dat ze in zo'n geval zouden zorgen voor haar en haar kind. De bezwangering op jonge leeftijd vertaalt zich in moeijes.

Het jonge meisje trouwt zo gauw mogelijk met haar ook al jonge verleider (zo niet verkrachter). Terecht merkte Petra op: stel je voor dat je getrouwd was met je eerste vriendje? Zou dat een gelukkig paar hebben opgeleverd? Voordat het gedwongen huwelijk wordt gesloten, moeten de twee openbaar, dat wil zeggen ten overstaan van hun kerkgemeenschap, hun schuld bekennen om vergeving van zonde te verkrijgen. Er heerst een vergevingscultuur, haast een verplichting tot vergiffenis vragen en schenken. Misstappen bestaan nu eenmaal, maar van de gelovigen wordt verwacht dat ze met vermorzeld hart bekennen en dan van de gekrenkte willig en snel genade krijgen.

Dwang tot vergeven

Die vergevingsdwang is het leidmotief van Petra's roman *Deere* (betekent deerne, meisje), die ik door een ruil met mijn *Je hebt gewonnen, Galileëer* in bezit kreeg. Al in de trein van Utrecht naar Nijmegen heb ik een flink stuk weggelezen – wel lekker zo'n druk in grote letters. Omdat het boek als roman wordt bestempeld, is de vraag waar fictie de feiten verhuult. De hoofdfiguur heet gewoon Petra. Als vijftienjarig meisje raakt ze opgesloten in het huis en de slaapkamer van een twee keer zo oude Evert; deze naam is net als die van anderen 'gefictionaliseerd', staat in het colofon. Even ziet het ernaar uit dat ze verkracht gaat worden, maar uiteindelijk is ze 'alleen maar' getuige van zelfbevrediging. De aanranding blijft haar zo kwellen, dat ze na tien jaar aangifte doet, maar de zaak wordt geseponneerd – niet ernstig genoeg en moeilijk te bewijzen. Dan besluit Petra zelf vereffening te zoeken; ze neemt telefonisch contact op met Evert. Die verklaart in de afgelopen tien jaar veranderd te zijn –

ook al na een afkickkuur van coke. Hoofdstukken Petra en Evert vertellen afwisselend het verhaal vanuit hun eigen perspectief. Hoewel voor Evert de voor Petra traumatische herinnering is verdwenen in een mist van drugs en drank, wil hij wel de zaak goedmaken. Zelfs heeft hij via een opwekkingskerk de opdracht gekregen uitstaande rekeningen te vereffenen. Hij treedt zo dwingend op dat zijn vraag om vergiffenis haast een eis wordt. Of Evert met zichzelf in het reine komt, blijft een open vraag, maar Petra komt gezuiverd uit het hele proces.

Lichte teleurstelling

Hoe kwam het dat ik het boek toch enigszins teleurgesteld

dichtsloeg? Ik had iets verwacht in de trant van Franca Treurs *Dorsvloer vol confetti* of *De avond is ongemak* van Marieke Lucas Rijneveld, namelijk een diepe duik in de zwaar gereformeerde cultuur. Misschien was voor mij het om en om van een hoofdstuk Petra en dan van Evert te kunstmatig. De focus werd zo erg op die twee personen gericht, terwijl het vraaggesprek me een beeld van een bevreemdende samenleving had beloofd. Maar de lezer die zulke verwachtingen niet heeft, zal *Deere* lekker wegleggen.

Spakenburg, Oude Schans, foto van Michiel Verbeek op Wikipedia

Pat Robertson, een leven van religie, geld en politiek

door **Maarten Gorter**

Er zijn weinig Amerikanen die zo veel invloed hebben gehad op de steeds verdergaande uitholling van de scheiding van kerk en staat in hun land – en zelfs daarbuiten – als de op 8 juni jl. overleden baptistische predikant en televisie-evangelist Pat Robertson (1930-2023).

Als zoon van de invloedrijke pro-rassenscheiding senator A. Willis Robertson (1887-1971), leek hij voor een politieke carrière in de wieg gelegd. Robertson zag als een van de eersten in dat met het instorten van de *white supremacy* ideologie in de jaren '60 er een gat kwam bij conservatief-rechts Amerika dat op te vullen was met een nieuwe dominante ideologie: het politiek evangelisch-christendom. Het was in de jaren '60 namelijk absoluut *not done* om tegen de scheiding van kerk en staat te zijn, president Kennedy zei ook regelmatig "I believe that the separation of church and state is absolute".

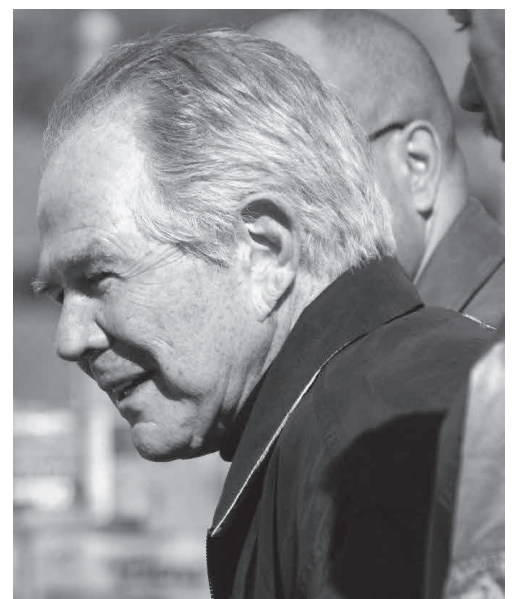
Robertson dacht daar dus anders over en richtte in 1960 het Christian Broadcast Network op. Geld had hij

toen niet, dus bedacht hij het concept van de "700 Club", als 700 van zijn fans \$ 10 per maand zouden schenken (\$ 97 omgerekend nu) dan kon hij televisieprogramma's maken.

Het lukte hem om deze mensen te vinden en zo kon hij in 1966 met televisie-uitzendingen beginnen op een eigen zender. Meteen viel de onder baptisten ongebruikelijke charismatisch evangelische manier van preken op. Verder waren zijn preken sterk gericht op het promoten van het christendom in de publieke ruimte en beweerde hij in uitzendingen regelmatig dat hij met zijn gebeden kwalen kon "genezen", tegen stevige betaling natuurlijk.

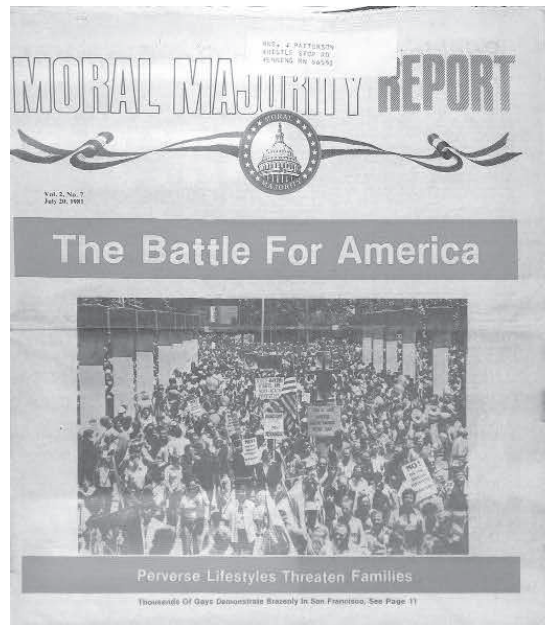
Vanaf de jaren '70 werden zijn uitzendingen steeds feller en politiek, gefrustreerd als hij was door de toenemende culturele en sociale veranderingen maar nog meer door zijn eigen Republikeinse Partij, want President Nixon had volgens hem eigenlijk de conservatieve waarden verraden.

Woedend was Robertson dat nota bene de rechters benoemd door Nixon aan het hooggerechtshof het recht op abortus vastlegden in 1973 (teruggedraaid in 2022). Dat mocht nooit meer gebeuren en zo vormde hij in 1979 met mede-televisie-evangelist Jerry Falwell (1933-2007) de Moral Majority, die zich

radicaal keerde tegen homoseksualiteit, feminisme, abortus en de scheiding van kerk en staat. De Moral Majority speelde een grote rol in de verkiezingsoverwinning van Reagan in 1980 en voor het eerst in de Amerikaanse geschiedenis ging een president actief de scheiding van kerk en staat ondermijnen en het christendom promoten. Wederom raakte Robertson echter gefrusteerd, nu doordat het Reagan niet gelukt was om het hoogerechtshof definitief naar zijn hand te zetten. De Democraten hadden namelijk een meerderheid in de senaat en stemden een kandidaat-rechter weg omdat die niet duidelijk afstand had genomen van zijn eerdere opvattingen over ras en abortus. Reagan benoemde rechters die bekendstonden als gematigd en die kregen op die manier steun van de Democraten. Robertson besefte dat Reagan, net als Nixon, toch niet radicaal genoeg was.

Het boterde halverwege de jaren '80 ook al niet meer met Falwell en hij maakte zich los van de Moral Majority en richtte zijn eigen Christian Coalition op met als doel om dan maar even zelf president te worden in 1988. Robertson kreeg nog geen 9% van de stemmen in de voorverkiezing van de Republikeinse Partij, maar door alle bekendheid die hij kreeg, verdiende hij wel miljoenen met zijn televisiezender. Geld was namelijk voor Robertson altijd minstens zo belangrijk als religie.

Vanaf de jaren '90 werden zijn uitzendingen steeds extremistischer, andere religies als jodendom, islam en hindoeïsme waren volgens hem "satanistisch" en natuurrampen waren een straf van god. Helemaal bont maakte hij het toen hij "heidenen, homo's en abortusvoorstanders" de schuld gaf van 9/11, ook een straf van god volgens hem. Steeds vaker kwam Robertson in opspraak, mede ook omdat complotdenken en racisme allengs normaler werden bij hem. De Republikeinse Partij zag hem hierdoor als een blok aan het been, maar zij namen nooit helemaal afstand van hem omdat zijn miljoenen televisiekijkers ook hun kiezers waren.

Met de opkomst van Trump zag de hoogbejaarde Robertson nog een laatste kans om zijn gedroomde tenietdoen van de scheiding van kerk en staat te bewerkstelligen. Trump vond hij veel succesvoller dan Nixon en Reagan; het was immers Trump wel gelukt om het hoogerechtshof definitief naar zijn hand te zetten. Hij zag Trump dan ook als een held en verdedigde hem in alles, zelfs in zijn leugens over verkiezingsfraude. In 2021 moest de toen 91 jarige Robertson zich terugtrekken als televisie-evangelist vanwege zijn steeds slechter wordende gezondheid. In een van de laatste interviews die hij nog gaf, verheerlijkte hij de Russische inval van Oekraïne, de "Wil van God" volgens hem en "het begin van Armageddon".

Op 8 juni 2023 overleed Robertson op 93 jarige leeftijd. We zijn echter nog lang niet van zijn nalatenschap af, sterker nog, zijn geliefde droom van een Amerika als christelijke theocratie lijkt steeds meer realiteit te worden. Robertson is een van de leidende figuren geweest in de overname van de Republikeinse Partij door evangelische christenen, het kapen van het hoogerechtshof en het tenietdoen van de scheiding van kerk en staat. Er zijn er echt maar weinig die zoveel schade hebben aangericht als Robertson; de gevolgen van zijn optreden zullen nog decennialang in Amerika voelbaar zijn.

WERELDS NIEUWS

door **René van Elst**

De zwaarste kerk van ons land

Weet u welke dat is? Nee, het gaat niet om een gebouw, maar om een genootschap. Ik las daarover een stukje van 19 juni uit het Nederlands Dagblad; het zijn de Gereformeerde Gemeenten in Nederland (GGiN), een bevindelijk gereformeerd kerkgenootschap met 23.000 leden. Iets speciaals schijnt de terughoudende manier te zijn waarop 'genade' daar gepredikt wordt. De opvatting heerst er dat God een mens alleen kan bekeren – wat een

heel grondig veranderingsproces is – als die mens zich eerst realiseert dat hij een zondaar is; alleen dan heb je ook behoefte aan genade. Ja, logisch staat het als een huis!

De kerk staat argwanend tegenover mediagebruik; over het gebruik van mobieltjes door jongeren maakt men zich grote zorgen. Aan snorren en baarden neemt men aanstoot, die zijn te 'wereldgelijkvormig'; mannen die ze dragen, mogen niet deelnemen aan kerkelijke

Natuurlijk had Jezus een baard! (Op zijn boek staat: Ik ben de weg, de waarheid en het leven.)

plechtigheden. Vrouwen mogen in de kerk niet spreken, geen ambtsdrager zijn en niet stemmen.

Dat laatste snap ik, want dat is in overeenstemming met de H. Schrift; zie 1 Korintiërs 14:34-35. Ook dat lang haar mannen niet past; zie 1 Korintiërs 11:14. Zouden de barbiers van Korinthe hierop hebben aangedrongen? Dat van die snorren en baarden kan ik theologisch niet plaatsen; er is trouwens geen afbeelding van de teerbemide Jezus zonder gezichtsbeharing.

Onechte Mariaverschijningen!

Schokkend nieuws, dat er ook *onechte* Mariaverschijningen zijn! Maar de paus heeft het zelf met zoveel woorden gezegd op de Italiaanse TV. De verschijningen, boodschappen, stigmata en visioenen die worden gerapporteerd, zijn vaak inbeeldingen, aldus Franciscus. En niet zelden is het een zaak van bedrog waarbij flink verdiend wordt aan de exploitatie van heiligdommetjes, bloedtranen wenende beeldjes etc. en aan inzamelingen voor nep-liefdadigheid. Om zulke uitwassen tegen te gaan heeft het Vaticaan een “Internationaal Observatorium voor Mariaverschijningen en Mystieke Fenomenen” opgericht, dat samen gaat werken met wetenschappers uit diverse disciplines. Het staat onder leiding van Daniela del Gaudio, een Franciscaanse zuster van het onbevleete hart van Maria. Het is gevestigd in de Pauselijke Internationale Maria Academie te Rome. (Weet u trouwens dat Mariologie of Marialogie een vak is bij de priesteropleiding?) Het hoofd daarvan, pater Stefano Cecchin, zei dat het ook gaat om het ontzenuwen van beweerde boodschappen van Maria, die verwarring zaaien of de apocalyps aankondigen of zelfs beschuldigingen tegen de paus en de kerk bevatten. De bedoeling van het observatorium is een kritische intellectuele bijdrage te leveren. Het blijft zo dat de kerk sommige verschijningen kan erkennen als “van bovennatuurlijke oorsprong”.

Het zal wel ijdele hoop zijn dat er eens iemand op de Italiaanse TV de simpele waarheid komt vertellen dat alle “Maria-verschijningen” op bedrog of gekte berusten...

(Info deels uit het Nederlands Dagblad van 5 juni.)

Geween en tandengeknars voor Pat Robertson?

Zie het artikel van Maarten Gorter over de overleden tv-dominee op p. 22 van dit nummer.

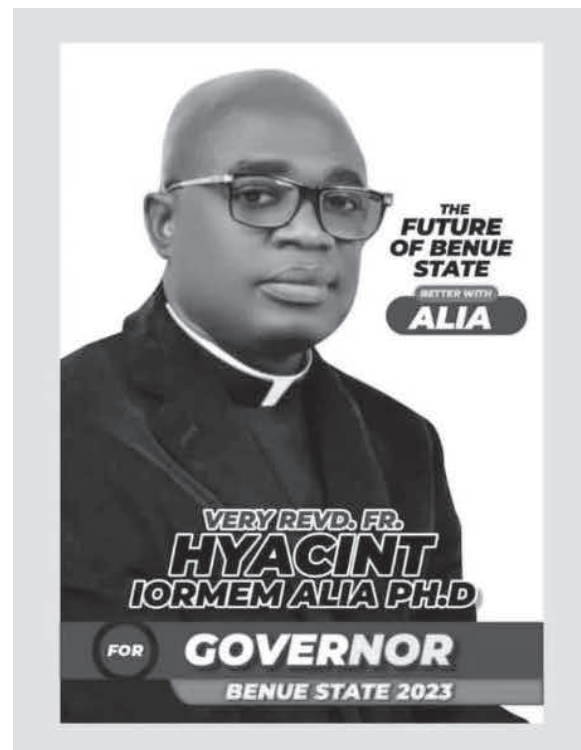
Duiveluitdrijver wordt gouverneur

De Nigeriaanse priester Dr. Hyacinth Iormem Alia (1966), bekend als gebedsgenezer en duiveluitdrijver, werd door zijn bisschop, William Avenya van Gboko, geschorst wegens zijn politieke ambities, maar werd op 20 maart toch uitgeroepen tot winnaar van de deelstaatverkiezing in Benue. Op 29 mei werd hij geïnstalleerd als gouverneur, in zijn priester-tenu. Tijdens zijn verkiezingscampagne heeft hij veel nadruk gelegd op zijn priesterlijke

identiteit. Hij werd beschreven als een “priester-exorcist van nationale en internationale reputatie”.

Dat hij onder meer heeft gestudeerd in Rome en New York en gepromoveerd is in de biomedische ethiek, weerhoudt hem er kennelijk niet van misbruik te maken van de goedgelovigheid van zijn kiezersvolk. Van scheiding tussen kerk en staat in Benue hoeven we niet veel te verwachten.

(Info: Hendro Munsterman van het Nederlands Dagblad, 3 juni) (Zie in de Engelstalige Wikipedia: Hyacinth Alia).

Raad in plaats van Executieve?

In België was tot september vorig jaar de “Moslimexecutieve” (EMB) de gesprekspartner van de islamitische geloofsgemeenschappen voor de overheid, maar toen werden de erkenning van en de subsidie voor het orgaan ingetrokken na een conflict over noodzakelijk geachte hervorming ervan, die bemoeienis vanuit landen als Marokko en Saoedi-Arabië moest uitsluiten. De EMB is boos en kondigt juridische stappen aan. Volgens hun is sprake van een ontoelaatbare inmenging in de vrijheid van godsdienst. Dat lijkt mij geen houtsnijdend verwijt, maar ik ken natuurlijk niet alle details.

Intussen is een “Moslimraad van België” (MRB) opgericht, die nu als overlegpartner van de overheid wil fungeren. Merkw aardiger wijze is die op hetzelfde adres gevestigd als de EMB.

De antigenderbeweging

De NRC signaleerde op 5 juni het bestaan van een ‘antigenderbeweging’, een “allegaatje van extreem rechts en ultraconservatieve christenen”. Al eerder schreef ik over conservatieve christelijke clubs die moeite hebben met alles wat buiten het patroon van het traditionele huwelijk en gezin valt. Maar in het NRC-artikel wordt ook een homobelangenorganisatie tot het ‘allegaatje’ gerekend. Dat is de stichting De Roze Leeuw, die zich verzet tegen ‘genderideologie’ en naar eigen zeggen twintig vrijwilligers en honderden donateurs heeft. Ze zijn er ook tegen dat drag queens (heren in travestie) voorlezen aan kinderen, omdat dat kinderen zou ‘seksualiseren’. Nu zie ik – zelf homo – niet goed in waar dat uit Amerika overgewaaid voorlezen goed voor is, maar bezwaar heb ik er niet tegen; dat er seksualisering zou plaatsvinden lijkt me lariekoek. Ik stel me er een vrolijk gebeuren bij voor, dat je een beetje kunt vergelijken met het optreden van cliniclowns. De Roze Leeuw heeft ook moeite met de Week van de lentekriebels, een lesprogramma over seksualiteit voor basisscholen; dat noemen ze (evenals Forum voor Democratie) een product van de regenbooglobby en lhbt-propaganda.

De christenen zien het als absolute waarheid dat God de mens geschapen heeft als man en vrouw. Maar ook buiten die groep is er weerstand tegen het “afschaffen” van het ordeningsmechanisme van de man-vrouw-categorieën. De neoconservatieve bewegingen willen terug naar een duidelijke en traditionele rolverdeling tussen mannen en vrouwen. Met genderideologie bedoelen zij het gedachtegoed waarin die categorieën zijn losgelaten; travestie en non-binariteit zijn daar voorbeelden van; die doen afbreuk aan Nederlandse waarden. De Roze Leeuw staat voor een vorm van homoseksualiteit, waarbij normen over seks en gender in stand blijven: heteronormativiteit, maar dan zonder vrouwen. Zo wordt het althans in het artikel uitgelegd.

Nederland is nog steeds erg tolerant, maar de tolerantie is al jaren niet toegenomen, terwijl het manifeste verzet in de vorm van acties en propaganda, maar ook in de vorm van discriminatie en ‘incidenten’, dat wel is. (Info uit NRC-artikel van 5 juni door Mandula van den Berg en Menno Sedee.)

Christelijke krachten in Afrika

Het is geen nieuwtje dat homo’s in diverse Afrikaanse landen veel risico lopen door anti-homo-wetgeving en

ook dat die wetgeving vaak geïnspireerd is door fundamentalistische christenen uit de VS en Europa. De NRC wijdde daar – eveneens op 5 juni – een artikel aan van Bram Vermeulen.

In Ghana is seks met iemand van hetzelfde geslacht sowieso al verboden, maar nu wordt de invoering van een wet voorbereid die LHBTI+-mensen criminaliseert, evenals burgerrechtengroeperingen en allen die hen steunen. Gevreesd wordt voor een heksenjacht. Alleen al ervoor uitkomen dat je homo of trans bent zou drie tot vijf jaar gevangenisstraf kunnen opleveren. Eenzelfde straf

Sam Nartey George

voor (van plan zijn te) trouwen met iemand die geopenreerd is in het kader van een *sex change*. Tien jaar voor ieder die de LHBTI+-gemeenschap promoot of steunt. Straf voor medisch behandelen van LHBTI+’s. Genezingstherapie (eventueel zelfs operatie) verplicht, evenals verklikken.

Leidinggevende figuren in Ghana, zoals Sam Nartey George (1985), het parlements lid dat het wetsvoorstel heeft ingediend, beweren dat homoseksualiteit

een Westers importproduct is en dat de LHBTI+-beweging wordt gefinancierd vanuit Europa en de VS.

Dat je homoseksualiteit zou kunnen importeren, is natuurlijk een dwaas idee, net als het idee dat je het zou kunnen ‘promoten’ – met de acceptatie ervan is dat tot op zekere hoogte wel mogelijk. De pijnlijke waarheid is dat homohaar in Afrikaanse landen wordt gestimuleerd door conservatieve groeperingen uit Europa, de V.S. en Rusland. Een Ghanese professor meent dat de mormoonse Sharon Slater van de Family Watch International een van de belangrijkste inspirators voor Sam George is geweest. Beiden hebben zich ook tegenstanders verklaard van de programma’s van seksuele voorlichting van de Unicef; die zouden de kinderen, zelfs van vier jaar, aansporen om op alle mogelijke manieren seksueel te experimenteren. Het gaat in feite om programma’s die tot doel hebben leerlingen van twaalf tot negentien jaar te beschermen tegen ongewenste zwangerschap en hiv.

Sharon Slater

Deze christenen geven blijk van een rijke fantasie als zij hun ideeën en daden willen rationaliseren; een humane, christelijke, behandeling van als afwijkend beschouwde mensen en van mensen die voor die mensen opkomen kun je niet van ze verwachten. Het is ten hemel schreiend dat Westerse christelijke clubs honderden miljoenen uitgeven om zulk denken en handelen te stimuleren.

Het bos door de bomen zien

Nu even een ander onderwerp dan gebruikelijk in deze rubriek, maar wel echt werelds. In De Vrijdenker 2021 schreef Enno Nuy over het boek *Op zoek naar de moederboom* van Suzanne Simard.

Haar verhaal komt overeen met wat de website 'Undark', die zich kritisch bezighoudt met de wisselwerking tussen wetenschap en samenleving, als volgt omschrijft:

"De afgelopen jaren sprak een fascinerend verhaal over bossen en schimmels tot de verbeelding van het publiek. Het houdt in dat de wortels van naburige bomen kunnen worden verbonden door schimmelfilamenten, waardoor enorme ondergrondse netwerken worden gevormd die hele bossen kunnen bestrijken - een zogenaamd "boswijd web" (wood wide web). Via dit web, zo gaat het verhaal, delen bomen koolstof, water en andere voedingsstoffen en sturen ze zelfs chemische waarschuwingen voor gevaren zoals insectenaanvallen. Het verhaal - verteld in boeken, podcasts, tv-series, documentaires en nieuwsartikelen - heeft sommige experts ertoe aangezet om niet alleen het bosbeheer te heroverwegen, maar ook de relaties tussen eigenbelang en altruïsme in de menselijke samenleving. Maar is er ook maar iets van waar?" 1)

Dat was precies de vraag die ik mij bij het lezen van Enno's boekbespreking ook stelde. Wie genoten heeft van de documentaires van David Attenborough, weet dat er in de natuur talloze verbluffende samenwerkingsverbanden zijn. En wie genoten heeft van de film *Avatar*, stelt zich misschien wat makkelijker open voor het idee van een biologisch (informatie-)netwerk in de natuur 2). Maar voor de nuchtere beschouwer is een verhaal als dit te mooi om waar te zijn. Je hoeft je alleen maar af te vragen hoe de microscopisch dunne schimmeldraden water zouden kunnen transporteren in de grote hoeveelheden die bomen nodig hebben (een doorsnee boom 'drinkt' 265 liter water per dag), en wat voor evolutionair belang die schimmels daar dan bij zouden hebben, en je gaat twijfelen aan het hele verhaal. Gelukkig was ik niet de enige...

De auteurs van het Undark-artikel (hoogleraar biologie aan de Universiteit van Brits Columbia, idem aan de Univ. van Mississippi en associate professor aan de Univ. van Alberta) hebben zich hun hele loopbaan met bosschimmels beziggehouden en zijn opnieuw in de materie gedoken. Wat ze vooral vonden, was hoe gemakkelijk bevestigingsbias 3), ongecontroleerde beweringen en goedgelovige nieuwsrapportage na verloop van tijd onderzoeksresultaten onherkenbaar kunnen vervormen.

Ze bevestigen dat er symbiotische connecties zijn tussen schimmels en boomwortels en dat schimmels bomen (en planten) van voedingsstoffen kunnen voorzien. In ruil ontvangen ze suikers van de bomen. Ze kunnen 'verbindingen' vormen tussen de wortels van bij elkaar in de buurt staande bomen. Maar er is geen bewijs voor dat bomen zouden kunnen communiceren (bijvoorbeeld elkaar waarschuwen voor gevaar) of voedsel zouden kunnen delen via zo'n netwerk. Hoe zou dat ook moeten werken? denk ik dan (als leek). Een sliert schimmelcel-

len is toch iets anders dan een zenuwbaan of een pijpleiding.

De auteurs leggen verder in het artikel uit, hoe de verhalen over de intieme betrekkingen tussen bomen en schimmels volgens hun in de wereld zijn gekomen. Zie de link in de noot als u daarover meer wilt lezen (in het Engels). Heeft het boswijd-web-verhaal niet iets te maken met romantische ideeën over de natuur? Ik denk ook meteen aan het verschijnsel boomknuffelen. Laat ik het bio-romantiek noemen.

Opgeruimd staat netjes!

Een goede practical joke waar je wel eens over hoort, is dat iemand in een bibliotheek of boekwinkel, als er even niet opgelet wordt, de bijbels verplaatst naar de afdeling fictie of fantasy. (Over korans hoor je zoiets niet...) Maar het kan nog beter! Iemand heeft nu kans gezien om de bijbel uit schoolklassen verbannen te krijgen. Een

schooldistrict in de Amerikaanse staat Utah heeft de bijbel uit de klaslokalen van de lagere scholen en een deel van de *middle schools* gehaald, nadat er een klacht was binnengekomen over de "vulgaire en gewelddadige inhoud". Bij de klacht waren acht pagina's gevoegd met aanstootgevend materiaal uit de bijbel. Volgens de Amerikaanse media, meldt NOS Nieuws van 3 juni, wilde de klager het verbieden van boeken op scholen aan de kaak stellen. Dat neemt in the States hand over hand toe door republikeinse wetgeving die ouders invloed geeft op wat er in scholen gelezen kan worden.

Ik denk dat in dit geval misschien een rol speelt dat meer dan de helft van alle Utahnen Mormonen zijn, die hun eigen heilig boek van Joseph Smith hebben en aan de bijbel minder gehecht zijn. De vraag is of het in de rest van het land navolging vindt, dat de conservatieven zo een koekje van eigen deeg krijgen.

Islamisering, hoe werkt dat?

"Islamisering", een begrip dat vooral bekend is geworden door het gebruik ervan door Pim Fortuyn, duidt een proces aan waarbij een westerse samenleving een groeiend aantal moslims telt en daardoor een meer islamitisch karakter krijgt. Op zichzelf een neutraal begrip, zou ik zeggen, maar wel een dat allerlei emoties oproept naar

gelang de context waarin en intenties waarmee het gebruikt wordt. Dat islamisering in ons land bestaat, kan moeilijk ontkend worden. Ook al is het percentage moslims in ons land niet echt groot, hun aanwezigheid laat zich op allerlei manieren merken (halal producten bij de Appie, ik noem maar wat) en zij manifesteren zich allengs meer in bestuur, cultuur, werk en onderwijs.

Een opmerkelijke vorm van islamisering heeft zich voorgedaan in de Amerikaanse plaats met de zonderlinge naam Hamtramck 4) in Michigan. In Amerikaanse films en series zie je vaak zulke plaatsjes. Deze heeft nog geen 30.000 inwoners, maar het is wel de enige plaats in de VS waarin de meerderheid van de bevolking islamitisch is.

Dat heeft natuurlijk gevolgen. In 2015 was er voor het eerst een islamitische meerderheid in de gemeenteraad en in 2021 was de hele raad islamitisch en ook de burgemeester 5). In 2004 was al, na veel protesten, toestemming gegeven voor islamitische gebedsoproepen met luidsprekers, de plaatselijke geluidsverordening werd daarvoor aangepast.

Begin juni vestigde het plaatsje aandacht op zich door een verbod op het laten wapperen van de gay pride vlag op grond of gebouwen van de gemeente. Eigenlijk was het een meer omvattend verbod, namelijk op vlaggen van religieuze, raciale, etnische of seksueel georiënteerde groepen op stadseigendommen (stadhuis, bibliotheken en parken). Het waren echter de LHBTI+-bewoners en -activisten die zich hierdoor gepakt voelden. De beslissing werd genomen ondanks hevig protest van hun kant tijdens een vergadering die meer dan drie uur duurde. De voorstanders zeiden om het hardst dat het erom ging neutraal te zijn. Nog maar enkele vlaggen zijn toegestaan, waaronder die van de VS en van de staat Michigan.

Eigenlijk is er enerzijds, in algemene zin, wel iets te zeggen voor deze maatregel; het moet toch niet zo zijn dat jan en alleman maar ideologische vlaggen op overheidsgebouwen kan hangen en... zo blijven de gebouwen ook vrij van islamitische vlaggen. Je kunt zo niet zeggen dat het een islamitisch besluit is. Anderzijds, als de maatregel alleen maar bedoeld is om van van pride-vlaggen af te komen, kan deze als een vorm van discriminatie worden beschouwd. Maar die bedoeling is - denk ik - niet bewijsbaar en het besluit is op democrati-

sche wijze genomen. Een ondervraagde burgerrechtenadvocaat ziet echter nog wel een mogelijkheid om het aan te vechten op grond van recent recht van de staat waarin LHBTI+'s beschermd worden. 5)

Thuisrachten schijnt nu echter te zijn toegestaan, dus niet iedereen heeft reden tot mopperen...

Wat zou de gemeenteraad van Hamtramck vinden van verwijdering van alle heilige boeken uit de gemeentelijke bibliotheek met het oog op de gewenste neutraliteit? 6)

(Info hoofdzakelijk uit het artikel in Noot 5.)

1) <https://undark.org/2023/05/25/where-the-wood-wide-web-narrative-went-wrong/> ; *Where the 'Wood-Wide Web' Narrative Went Wrong, A compelling story about how forest fungal networks communicate has garnered much public interest. Is any of it true?* door Melanie Jones, Jason Hoeksema, & Justine Karst, 25 mei 2023

2) Op de maan Pandora in die film is alles in de natuur met elkaar verbonden. De Na'vi (de bevolking van Pandora) aanbidden deze verbinding als een gepersonifieerde godheid genaamd Eywa, maar het is meer dan alleen een kwestie van religieus geloof. Eywa vertegenwoordigt een echt neurale netwerk dat al het planten- en dierenleven van Pandora met elkaar verbindt. Het netwerk vormt een collectief bewustzijn dat de Na'vi en Pandora's dieren kunnen aanboren via "Tsaheylu", dat gebeurt met speciale aanhangsels die neurale staarten worden genoemd en die alle levensvormen van Pandora bezitten. (Zie ook de tweede noot bij het artikel van Harry Ansems.)

3) De neiging om informatie te zoeken, te interpreteren en te herinneren op een manier die overeenstemt met onze bestaande waarden, meningen of overtuigingen.

4) De naam komt van de Franse kolonel Jean François Hamtramck (1756-1803).

5) <https://www.fox2detroit.com/news/questions-swirl-if-hamtramcks-ban-of-lgbtq-pride-flag-on-city-buildings-is-legal>

6) Er is inderdaad een Public Library, op de gevel staat als toevoeging 'Albert J Zak Memorial'. Over zonderlinge namen gesproken... Mr. Zak was een aantal jaren burgemeester in de fifties, sixties and seventies.

DE AUTEURS EN VERTALERS VAN DIT NUMMER

Harry Ansems (1945) is rechtsfilosoof en evolutionist. Hij studeerde Nederlands recht en rechtsfilosofie aan de Universiteit van Tilburg en werkte als docent rechten aan de Fontys Hogescholen.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosoof aan de Universiteit Utrecht, lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals *Hoe komen we van religie af*, *Beter weten - filosofie van het ecohumanisme* en *De vrolijke feminist*.

René van Elst (Amsterdam 1950) is gepensioneerd Human Resources medewerker, studeerde sociologie en (deels) rechten, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur, hoofdredacteur a.i. en incidenteel opmaker; donateur van Skepsis.

Maarten Gorter (Amstelveen 1994) is redacteur van De Vrijdenker, studeert Staatsrecht en is autodidactisch student op het gebied van geschiedenis en politiek, is actief

in de Vereniging Historisch Amstelveen en ondersteunt activiteiten voor ouderen met dementie.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redactielid van De Vrijdenker en oudvoorzitter van De Vrije Gedachte. Zijn jongste boek is *Je hebt gewonnen, Galileëër*. Op 1 juli 2023 door De Vrije Gedachte uitgeroepen tot Vrijdenker van het Jaar.

Jan Willem Nienhuys (Den Haag 1942) was universitair docent wiskunde (T.U. Eindhoven), is schrijver en vertaler en is secretaris van Skepsis en redacteur van Skepter.

Kenneth van Oost (België 1960) is internationaal werkzaam geweest in de logistiek, is geïnteresseerd in o.a. progressieve politiek, de problematiek individu-collectief, memetics; is lid van de Gentse cultuurvereniging.

Eelko de Vos ('s Gravenhage, 1971) is een kubernetes cloud-engineer, ex-bestuurslid van stichting SF Report en stichting Hoogbegaafd! en heeft aan de TU Delft gestudeerd met als afstudeerrichting Kunstmatige Intelligentie.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De auteur moet voor de hoofdredacteur

bereikbaar zijn.

- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden